

OHK - Geografija

III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1992 1

91

49199100632,4

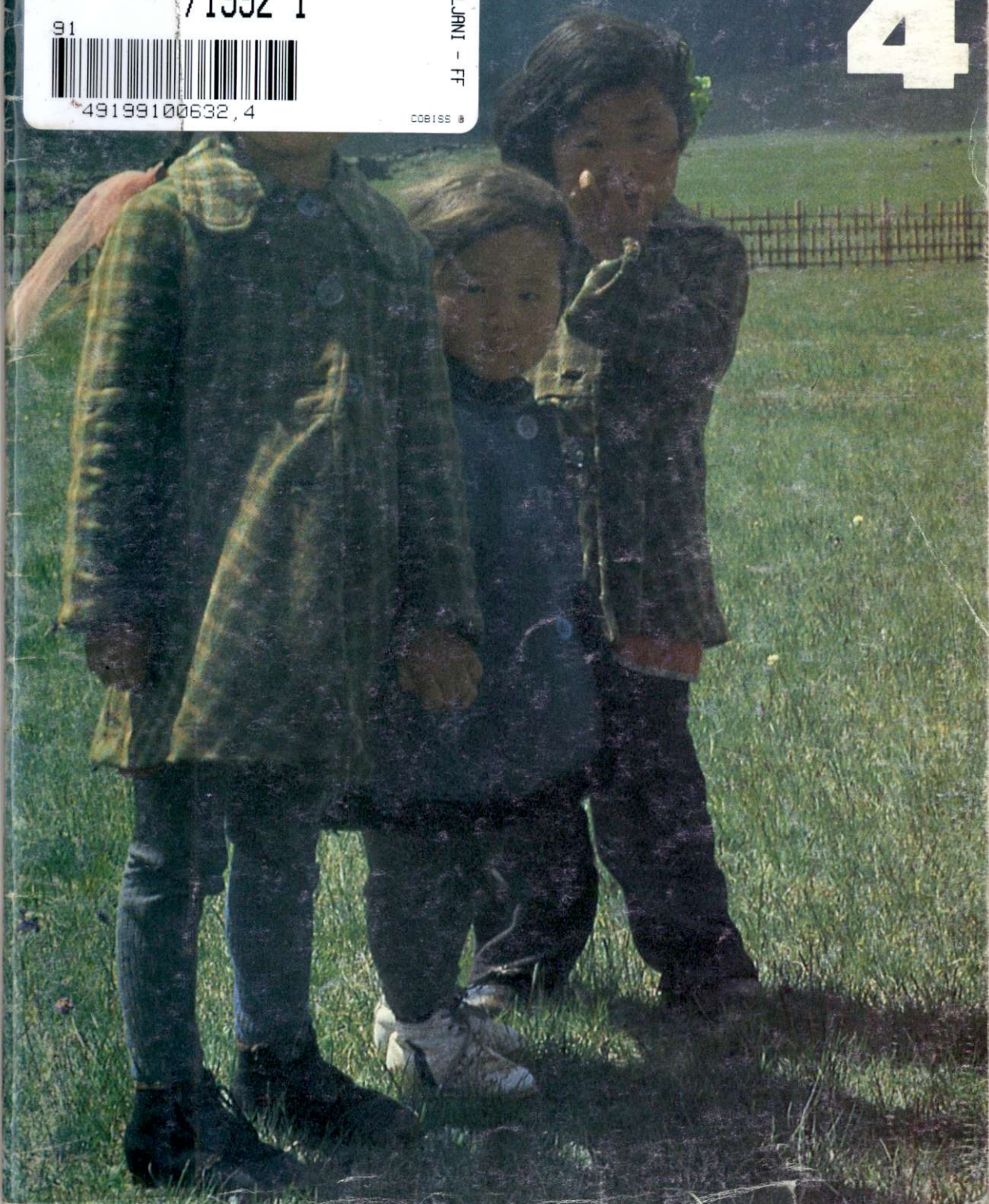
UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

GRAFSKI OBZORNIK

LETO 1992, LETNIK 39

4

Založnik	Zveza geografskih društev Slovenije	Union of the Geographical Societies of Slovenia	Publisher
Naslov	Aškerčeva 12 61000 Ljubljana Slovenija	Aškerčeva 12 61000 Ljubljana Slovenija	Address
Glavni, odgovorni in tehnični urednik Uredniški odbor	Drago Perko Dragica Borko, Slavko Brinovec, Janez Godnov, Drago Kladnik, Jurij Kunaver, Tatjana Ogrinc		Chief, Responsible and Technical Editor Editorial Board
Upravnik Namizna založnica Računalniški program Tiskar Naklada Izhajanje Finančna podpora	Marko Krevs Milojka Žalik Huzjan Primož Jakopin Povše 1100 Četrtletno Ministrstvo za šolstvo in šport 200,00 SLT SDK 50100-678-44109	Quarterly Ministry of Education and Sports 3,00 USD Ljubljanska banka 50100-620-133 7383-20885/0	Administrator Desk Top Publisher Software Printer Circulation Frequency Financial Support
Cena Žiro račun			Price Bank Account

UVODNIK
STROKOVNI ČLANKI

3

4

EDITORIAL
PROFESSIONAL ARTICLES

	Jurij Senegačnik ✓		
	Mongolija in Mongoli 4	Mongolia and Mongols	
	Tatjana Šifer ✓		
	Mongolija na novi poti 7	Mongolia on a new way	
	Jurij Kunaver ✓		
Življenjske razmere in ... v polarnih krajih	10	Conditions of life and ... in polar areas	
	Andrej Arih ✓		
Vpliv naravnih razmer na gozd	15	Influence of natural conditions on wood ...	
	Fedja Pobegajlo ✓		
Potek turističnega prometa v Sloveniji ... 1991	18	Course of touristic traffic in Slovenia in 1991	
	Damijana Počkaj ✓		
Demogeografske razmere v ... Sloveniji ...	20	Demogeographic situation in ... Slovenia ...	
	Darja Kofol ✓		
Industrija kot dejavnik razvoja Šentviške ...	24	Industry as development factor of Šentviška ...	
	Maja Topole ✓		
Tipi pokrajin v porečju Mirne	28	Landscape types in Mirna river basin	
GEOGRAFIJA V ŠOLI	33	GEOGRAPHY IN SCHOOL	
PIREDITVE	35	EVENTS	
OBVESTILA	36	INFORMATION	
DRUŠTVENE NOVICE	37	NEWS FROM SOCIETIES	
PUBLIKACIJE	38	PUBLICATIONS	

Vsak avtor je v celoti odgovoren za prispevek.

Each author is fully responsible for the task.

NASLOVNICA

Mongolija je država mladega prebivalstva. Nataliteta (3,6 %) je zelo visoka, saj v nasprotju z velikansko južno sosedo zaradi redke poselitve ne omejujejo števila otrok. (Foto: J. Senegačnik.)

TITLE PAGE

Young population predominates in Mongolia. Natality (3,6 %) is very high but because of a low density of population the number of children is not limited by the government. (Photo: J. Senegačnik.)

16. KONGRES SLOVENSКИH GEOGRAFOV V CELJU

Metka Špes

Priprave za naslednji kongres slovenskih geografov so že v polnem teku, zato je prav, da o tem seznanimo še širši krog prpadnikov naše stroke. Odločili smo se, da bodo naša raziskovalna prizadevanja tokrat usmerjena na Savinjsko regijo, pokrajine vzdolž toka Savinje (občine Mozirje, Žalec, Celje in Laško), ki še nikoli ni gostila tako velikega zbora znanstvenikov in šolnikov iz geografskih logov. Zborovanje slovenskih geografov bo ob koncu septembra ali v prvi polovici oktobra naslednjega leta v Celju. ZGDS je zadolžila organizacijski odbor (Darka Domitrovič Uranjek (vodja), Mitja Bricelj, Andrej Černe, Borut Drobňjak, Karel Natek, Ivo Piry, Marjan Ravbar in Metka Špes), da pripravi predlog za organizacijo zborovanja, raziskovalnega projekta in zbornika.

Odbor je predlagal, da bi na kongresu predstavili tri sklope referatov oziroma rezultatov znanstveno-raziskovalnega in strokovnega dela: - raziskave, ki so vezane izključno na obravnavano regijo in sodijo v okvir razpisanih vodilnih tem, - najnovejše raziskovalne metode in rezultati raziskav, ki predstavljajo pomemben dosežek v razvoju naše stroke, niso pa vezane izključno na obravnavano območje oziroma na vodilne teme, - referati s področja šolske geografije.

Pri opredelitvi vodilnih tem zborovanja je potrebno poudariti, da je njihov izbor izrazito aplikativen, se pravi, da smo upoštevali predloge in želje potencialnih uporabnikov raziskav in seveda tudi njihovih sofinancerjev. Sem sodijo v prvi vrsti strokovne službe posameznih občin in planerski zavodi, skladajo pa se tudi z našim poznavanjem in razumevanjem poglobljenih prostorskih problemov tega območja. Vodilne teme so:

- Regionalni razvoj, regionalizacija in oblikovanje lokalnih skupnosti v Savinjski regiji (rezultati tovrstnih raziskav naj bi imeli znanstveno in direktno aplikativno vrednost pri načrtovanju nadaljnega prostorskega razvoja regije).
- Degradacija in ogroženost okolja v povezavi z njegovo ranljivostjo (zaradi naravnih značilnosti in dosedanjega družbenega razvoja ima to območje vrsto problemov z degradacijo posameznih sestavnih delov pokrajine, ranljivost pokrajine pa povečuje še potencialna nevar-

nost poplav, ki jih bo potrebno, glede na katastrofalne posledice poplav 1990. leta, obravnavati s širšega zornega kota kot doslej).

- Vloga Celja kot središča regije v slovenskem urbanem omrežju (izpostavljeno bo Celje kot tretje največje središče nove države, njegova lega v osrčju Slovenije, znotraj območja, kjer slabijo privlačne sile Ljubljane na eni in Maribora na drugi strani; s predlagano raziskavo nameravamo ta specifičen položaj Celja identificirati, ovrednotiti in določiti njegove prednosti.

- Prometni položaj regije (osvetljena bo prometna vloga regije ob krepitvi prometne povezanosti v smeri severovzhod-jugozahod, ki pa ji popolnoma neustrezna infrastrukturna opremljenost pomeni večjo oviro).

- Oblikovanje identitete regije.

- Socialno-geografski aspekti preobrazbe pokrajine naj bi bili proučeni predvsem v luči poznavanja osnovne socialno-geografske strukture regije z njenimi razvojnimi potenciali.

Program proučevanj v okviru vodilnih tem bomo v obliki enotnega projekta prijavili potencialnim financierjem: Ministrstvu za znanost in posameznim občinam. V razgovorih z njimi smo brez izjeme povsod naleteli na zelo ugoden odziv in na pripravljenost, da ga finančno podprejo. V okviru ZGDS smo se odločili, da bo nosilec raziskovalnega projekta Inštitut za geografijo Univerze, ki je za tovrstne akcije najustreznejše organiziran. Nosilec projekta pa bo za vsako od vodilnih tem določil odgovornega, ki bo s svojo strokovno avtoriteto odločal o tem, katere od prijavljenih raziskav sodijo med vodilne teme in jih tudi predlagal za financiranje v okviru projekta.

Raziskavam, katerih vsebina ne bo neposredno vezana na vodilne teme, žal ne moremo zagotoviti finančnega kritja, potrudili pa se bomo, da bodo ustrezno publicirane.

Posebno mesto bodo tudi na tem kongresu našli referati s področja šolske geografije. Organizacijski odbor je pozval Komisijo za vzgojo in izobraževanje, da poskuša zagotoviti sofinanciranje samostojnega projekta na Ministrstvu za šolstvo in možnosti za objavo predstavljenih referatov, ker so potencialni financierji pripravljene sofinancirati le zbornik z objavo nosilnih raziskav.

MONGOLIJA IN MONGOLI

Jurij Senegačnik

UDK 915.17

MONGOLIJA IN MONGOLI

Jurij Senegačnik, Gimnazija Ledina, Resljeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenija

Prispevek v prvem delu predstavlja glavne naravne značilnosti Mongolije, v drugem delu pa glavne značilnosti prebivalstva in gospodarstva. Z umikom sovjetskih enot in prvimi svobodnimi volitvami leta 1990 se Mongolija sooča s številnimi dramatičnimi spremembami.

UDC 915.17

MONGOLIA AND MONGOLS

Jurij Senegačnik, Gimnazija Ledina, Resljeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenia

In the first part article presents the main natural features of Mongolia. In the second part the main features of mongolian population and economy are presented. With a retreat of soviet forces and first free elections in 1990 Mongolia faces many dramatical changes.

Mongolija je s 1 556 500 km² površine prava azijska velikanka, ki pa z 2 milijonoma prebivalcev sodi med najredkeje naseljene države na svetu. Od zahoda proti vzhodu se razteza v dolžino 2370 km (razdalja med Parizom in Harkovom), od juga proti severu pa v dolžino 1250 km (razdalja med Berlinom in Neapljem). Večji del države predstavlja višavje, saj je kar 85 % njene površine nad 1000 m nadmorske višine. Najvišjo točko doseže v Mongolskem Altaju (4362 m), najnižjo pa na severovzhodu (552 m). Srednja višina države je 1580 m.

Gorovja (praviloma paleozojska) so osredotočena v zahodnem delu. Največji in najvišji gorski masiv je Mongolski Altaj, čigar vrhovi so edini pokriti s stalnim ledom in snegom. Proti jugovzhodu preide v gorovje Gobi - Altaj in se potem spusti v uravnave puščave Gobi. Osrednje gorovje v državi predstavlja kristalinski Hangaj. Med njim in Mongolskim Altajem leži na zahodu kotlina Velikih jezer. Severno in južno od Hangaja pa se nahajata dva velikanska platoja. Vzhodni del države je precej bolj uravnan. Predstavlja ga planotasto in valovito površje z velikimi kotlinami Halha, Barga in Vzhodni Gobi (1).

Zaradi takega reliefa in velike odmaknjenosti od oceanov ima država ekstremno celinsko podnebje. Na eni strani imamo dolgo in zelo mrzlo zimo skoraj brez snega, na drugi strani pa kratko, toplo in še kar namočeno poletje. Prehodi med zimo in poletjem (5 do 6 tednov) so zelo kratki in se kažejo v sunkovitem

naraščanju ali padanju temperatur. Srednja januarska temperatura v Ulan-Batorju je -27°C, pri čemer so minimumi skoraj vsako leto pod -40°C (1). Julijske temperature so med 9 in 24°C in se lahko povzpnejo do 38°C. V državi je na splošno zelo malo padavin (med 200 in 250 mm). Na goratem severu dosežejo do 400 mm, v puščavi Gobi na jugu pa padejo pod 100 mm. Večina padavin pade julija in avgusta. Često je to v obliki neviht in nalivov, kar povzroča, da reke prestopajo bregove. Velika večina dni je jasnih, tako da je dolžina sončnega obsevanja (2600 do 3300 ur letno) veliko večja kot v drugih državah istih geografskih širin (4).

Zaradi takšnih pogojev sta rastlinski in živalski svet razporejena v izrazitih pasovih od severa proti jugu. Prvi pas na goratem severu predstavlja **gorska tajga** (4,1 % površja), ki se nadaljuje iz Sibirije. Proti jugu so gozdovi vedno redkejši, saj jih prekinjajo čedalje večje površine stepe. Za tukajšnjo pokrajino je značilno, da so osojna pobočja gozdnata, prisojna pobočja in dna dolin pa travnata. Izjemna prostranstva mongolske stepe so najmarkantnejši naravni element te države. **Stepa** pokriva 51,3 % površja. Razteza se preko celotnega srednjega dela države. Tu so največje površine za pašo, košnje in tudi poljedelstvo. Podrobneje bi lahko ločili gozdno stepto, gorsko gozdno stepto in nizkotravno stepto. Takšne stepe, ki je povsem brez drevja, je 26,1 % površja. Stepa preide proti jugu v širok pas **polpuščave** (27,1 %) in potem **puščave** Gobi, ki zajema 15,5 % površja (1).

Slika 1: Neizmerna prostranstva stepe dajejo državi edinstven pečat. Med milijoni glav živine, ki se tu pasejo, so pogosti tudi jaki. (Foto: J. Senegačnik.)

Slika 3: Slap na reki Orhon predstavlja prvovrstno turistično znamenitost. Na uravnanem površju srednje Mongolije so brzice in slapovi prava redkost. (Foto: J. Senegačnik.)

Slika 2: Enolična stepa se razprostira po širnih planjavah in prisojnih pobočjih. Bolj proti severu države na osojnih legah vedno pogosteje naletimo na zaplate iglastega gozda. (Foto: J. Senegačnik.)

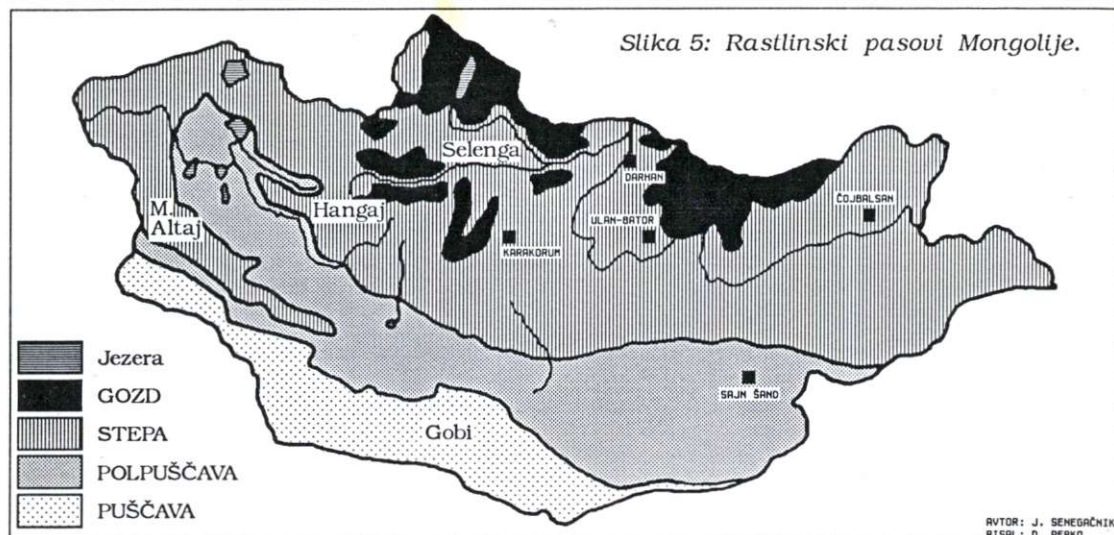
Slika 4: Jurta je še danes osnovno bivališče večine Mongolov. Tudi večina urbana prebivalstva živi v jurtah, ki jih v mestih postavijo kot stalna bivališča. Z lesenimi plotovi ločijo svoje zemljišče od sosedovega. (Foto: J. Senegačnik.)

V zgodovinskem razvoju te države bi lahko ločili več pomembnih obdobij, ustavili pa bi se le pri dveh pomembnih zgodovinskih ločnicah v 20. stoletju. Prva je leto 1921, ko je Mongolija z revolucijo postala sovjetski satelit in je to ostala do velikanskih sprememb v SZ v preteklih letih. Z razpadom modela t. i. realnega socializma v SZ in vzhodnoevropskih državah je veter demokratizacije zapihal tudi po mongolskih stepah. Leta 1990 je Mongolija izvedla prve demokratične večstrankarske volitve v zgodovini in se

odlepila od SZ. Od tedaj si država išče svoje mesto v svetu in svojo pot v prihodnost. Na podlagi redkih dostopnih virov je težko objektivno presojeti preteklih 70 let. Na eni strani lahko v nekaj let starih mongolskih uradnih publikacijah (3, 4) sledimo napihnjeno statistiko dosežkov modela t. i. realnega socializma, na drugi strani pa redka novejša zahodna literatura (2) obravnava to obdobje skrajno kritično. Kljub vsem velikim napakam in zgrešenim projektom mongolske inačice sovjetskega sistema (kot je npr. barbar-

Slika 5: Rastlinski pasovi Mongolije.

sko uničenje 700 budističnih samostanov itd.), pa je ta nekoč zaostala fevdalna država s popolno naslonitvijo na SZ in z njeno izdatno pomočjo razvila svoje šolstvo, znanost, zdravstvo, socialno skrbstvo in tudi industrijo. Z umikom vojske in pomoči iz nekdanje SZ, ki se je sama znašla v kaotičnih razmerah, pa se je na to državo povsem navezano mongolsko gospodarstvo znašlo pred razsulum.

Prebivalstvo Mongolije je mlado (75 % je mlajših od 35 let). Število prebivalcev se je v 70 letih potrojilo (od 647 000 leta 1918 na 1 914 700 leta 1986). Vzrok temu je visok prirodni prirastek: 2,68 % leta 1985 (nataliteta 3,6 %, mortaliteta 0,92 %). Urbanega prebivalstva je 51,8 %, podeželskega pa 48,2 % (3). Pri tem podatku moramo upoštevati, da imajo samo 3 mesta več kot 40 000 prebivalcev in da večina Mongolov še danes živi v jurtah. To velja v dobršni meri celo za polmilijsko prestolnico. Spričo neizmernih prostranstev stepe in milijonov glav živine, ki se tu pasejo, ima kmetijstvo velik pomen. Za ekstenzivno kmetijstvo je značilna nizka produktivnost. Gospodarska infrastruktura in skoraj vsa zunanja trgovina sta vezani na nekdanjo SZ. Kaotične razmere v sovjetskem gospodarstvu so povzročile praktično prekinitve dobav nujno potrebnih strojev, rezervnih delov in nafte. Šibka mongolska industrija, transport in energetika so zato pred razsulum. Mongolija je tako prisiljena iskati nove partner-

je na Zahodu, na Japonskem, v Južni Koreji in na Kitajskem. Azijska velesila Japonska je zainteresirana za izkoriščanje njenih velikanskih rudnih bogastev in velikega kmetijskega potenciala (2).

Mongolija etnično ni čisto homogena. 87 % prebivalstva so Mongoli. Njihovi najbolj tipični predstavniki so Halha, ki tvorijo 77,5 % prebivalstva. Med nemongolska ljudstva pa spadajo večinoma ljudstva turške jezikovne skupine (npr. Kazahi), ki žive na zahodu in severozahodu države. 3,5 milijona Mongolov živi na Kitajskem (v avtonomni pokrajini Notranja Mongolija in v Sinkiangu). V Ruski federaciji pa jih živi okrog 700 000 v dveh sosednjih avtonomnih republikah (Burjato-mongolski in Tuvinski) ter v zelo oddaljeni Kalmiški avtonomni republiki. Z valom prebujenih nacionalnih čustev (panmongolski nacionalizem) pa postajajo nemongolska ljudstva v Mongoliji (2) ogrožena.

1. Barthel, H. 1971: *Land zwischen Taiga und Wüste. 50 Jahre freie Mongolei.* Leipzig.

2. Milivojevič, M. 1991: *The resurrection of Gengis Khan.* *Geographical magazine* 7/1991.

3. *Narodnoe hozjaistvo MNR za 65 let (1921 do 1986 gg.). 1986.* Centralnoe statističeskoe upravlenie MNR. Ulan-Bator.

4. *The Mongolian people's republic.* 1981. Union of Mongolian Journalists, Ulan-Bator.

MONGOLIJA NA NOVI POTI

Tatjana Šifrer

UDK 915.17

MONGOLIJA NA NOVI POTI

Tatjana Šifrer, Pučljeva 26, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 915.17

MONGOLIA ON A NEW WAY

Tatjana Šifrer, Pučljeva 26, 61000 Ljubljana, Slovenia

Članek podaja kratek regionalnogeografski pregled Mongolije s poudarkom na politično-gospodarskih problemih te države.

The article presents a short view of political and economical problems in Mongolia.

Pred dobrim letom dni se je daljnja Mongolija znašla na prvih straneh svetovnega časopisja! Vzrok temu so bile prve svobodne volitve v tej deželi, na katerih je opozicijska Koalicija demokratičnih sil uspela zbrati okoli 40 % vseh glasov. S tem se je končalo obdobje neomejene vladavine Mongolske ljudske revolucionarne stranke, mongolska ljudska skupščina ali Veliki hural pa je septembra leta 1990 na svojem zgodovinskem zasedanju potrdil prvo koalicijsko vlado v tej deželi (3).

Mongoli so ponosen narod z močno izraženo nacionalno privrženostjo, saj imajo svojo lastno slavno zgodovino. V preteklih stoletjih so se iz širnih mongolskih step valile velike konjeniške horde in ogrožale bližnje in daljne kraje. Kitajci so že v 3. stoletju pred našim štetjem pričeli zaradi obrambe pred njimi graditi svoj slavni veliki zid, ki je dolg okoli 2450 km in visok povprečno 16 m. Mongolski Huni so že v 4. stoletju našega stoletja prodrli v samo Evropo, kjer so njihovega slavnega vojskovodjo Atilo ustavili leta 451 le okoli 150 km vzhodno od Pariza. Iz mongolskih step je pozneje v 13. stoletju izšel tudi mogočni Džingiskan, ki je osnoval ogromno državo. V času njegovega vnuka Kublajkana, pri katerem se je mudil Marko Polo, se je mongolska država raztezala od vzhodne Evrope in azijskega Bližnjega vzhoda do Koreje in Kitajske ter od južne Sibirije do Tibeta. V Rusiji so mongolski Tataři vladali čez 200 let (od 1240 do 1480). Toda proti koncu 14. stoletja je mongolska moč začela slabeti. Kot nomadski narod, ki je bil nagnjen k ropanju in pljenjenju, Mongoli niso več bili kos višje civiliziranim, stalno naseljenim in kultur-

nejšim Kitajcem, ki so jih nekdaj sami zavojevali (3). Zgodovina jih je počasi odrinila na politično obrobje. Tako si je kitajsko cesarstvo v svoji ekspanziji sčasoma priključilo južneje ležečo Notranjo Mongolijo, severneje ležeča Zunanja Mongolija pa je proti koncu 17. stoletja postala vazalna država, ki je Kitajski plačevala davek in bila od nje dejansko tako politično kot gospodarsko povsem odvisna. Kitajci so jo razdelili na številne kneževine ter v njej gospodovali po načelu "deli in vladaj" in tako nekdajne "stepe bojevnikov domala spremenili v stepe samostanov in molilnih mlinčkov", kot je slikovito zapisal neki avtor (1). Sosednja carska Rusija je v začetku 18. stoletja na kitajsko kontrolo nad Mongolijo gledala še prizanesljivo, vendar pa je njeno prodiranje vse dalje proti vzhodu pripeljalo do zaostritve njenih interesov na tem območju. Ko je leta 1911 na Kitajskem izbruhnila revolucija, se je močno razmahnilo panmongolsko osvobodilno gibanje. Carska Rusija je takrat ubranila Zunanjo Mongolijo pred kitajskim vojaškim posegom. Vendar pa je neodvisnost te dežele trajala samo do leta 1919, ko so Kitajci izkoristili revolucijo v Sovjetski zvezi in hitro zasedli Zunanjo Mongolijo. Vendar pa so varuštvo nad to deželo že leta 1921 končno prevzeli Sovjeti, osnovali Mongolsko ljudsko revolucionarno stranko, ki je prevzela vso oblast, in leta 1924 proglasili novo državo, Ljudsko republiko Mongolijo. Le-ta je tako postala prvi in pozneje tudi eden najzanesljivejših sovjetskih "satelitov". Kitajci so jo po dolgem obotavljanju priznali šele leta 1946 (1).

Vendar se Mongoliji še niso pisali lepi časi! V novem razmerju moči med

Slika 1: Samostansko-muzejski kompleks Erdene-dzu v nekdanji prestolnici Karakorumu predstavlja simbol stare mongolske države. Oživiljanje tega dela zgodovine je posledica prebujenih nacionalnih čustev in trganja mongolsko - sovjetskih vezi. (Foto: J. Senegačnik.)

Slika 3: Način življenja nomadskih Mongolov se danes ne razlikuje dosti od tistega izpred stoletij. Ponosen nomad še vedno s konja obvladuje svojo čredo. (Foto: J. Senegačnik.)

Slika 2: Jurte nomadskih Mongolov so raztresene po vsej državi. Včasih so jih ob menjavi pašnega območja naložili na vozove, danes pa jih prevažajo s tovornjaki. (Foto: J. Senegačnik.)

Slika 4: Prestolnica Ulan-Bator ima kotlinsko lego z vsemi spremljajočimi posledicami. V mestu prevladujejo uniformirani stanovanjski bloki zgrajeni po sovjetskem vzoru, na obrobju pa deset-tisoči še vedno žive v jurtah. (Foto: J. Senegačnik.)

velesilami na Daljnem vzhodu je Mongolija služila Sovjetski zvezi kot nekakšen zaščitni okop, ki naj bi ščitil novo, vzhodnosibirsko industrijsko območje pred Japonci in tudi pred Kitajci. Tako je morala Ljudska republika Mongolija v letih med 1937 in 1938 odvajati kar polovico svojih sredstev za obrambo in le 13 % jih je ostalo za razvoj gospodarstva (1). Predvsem iz teh strateško-obrambnih razlogov je Sovjetska zveza Mongolijo tudi gospodarsko podpirala in obenem dušila

glasove opozicijskih sil, dokler ni s prihodom M. Gorbačova na oblast sovjetski prijem popustil in je leta 1990 končno tudi v tej deželi lahko prišlo do prvih svobodnih volitev.

Republika Mongolija se razprostira v osrčju kontinentalne Azije nekako med 42° in 52° severne geografske širine. Najbolj gorat je njen zahodni oziroma severozahodni del, od koder se vode po reki Selengi in njenem pritoku Orhonu odteka proti severu v Bajkalsko jezero.

To območje je v vsej Mongoliji tudi najbolj namočeno in pripada pasu gorske tajge in gozdne stepe. V smeri proti vzhodu in jugu se sušnost podnebja stopnjuje, tako da se tu razprostirajo nepregledne stepe, polpuščave in celo prave puščave. Marko Polo je ob svoji vrnitvi iz Mongolije poročal, da je Gobi obupna peščena puščava. Dejansko pa je v puščavi, ki je velika kot Francija, le 3 % površine pokrite izključno s peskom (2), medtem ko imajo ostala območja svojo floro (tamariske, brinje, saksaul, jagodičevje itd.) in favno (gorske ovce, lisice, snežni leopardi).

Mongolijo torej pokrivajo prostrani pašniki, ki so dobra naravna osnova za razvoj živinoreje, ki je tukaj še vedno najpomembnejša gospodarska panoga. Po stepah se pasejo velike črede ovac (13 milijonov), goveda (2,4 milijona glav), koz, konj in kamel, živina in živinorejski proizvodi, kot volna, kože in meso, pa so (poleg rud) pomembne postavke v mongolskem izvozu (4). Mongolski nomadi prebivajo v okroglih šotorih, imenovanih jurte, ki jih pokrivajo s posušenimi živalskimi črevi, kožami in jadvovini podobnim blagom. Vendar pa je v novejšem času po stepah videti vse manj za Mongolijo tako tipičnih šotorov, saj se tudi nomadi vse bolj selijo v mesta. Kar 74,4 % vseh naselij se nahaja v pasu gozdne stepe in stepe (1). Tudi poljedelstvo ima v Mongoliji dobre pogoje za razvoj, še posebno v bolj namočenem porečju reke Selenge, predvsem med Ulan-Batorjem in mejo z Rusijo. Poleg žit goje tudi krompir. Kmetijstvo v celoti zaposluje 34 % aktivnega prebivalstva (4).

Mongolija je tudi dežela ogromnih rudnih bogastev, saj premore železo, kositer, baker, zlato, srebro, uran, mangan, tungsten, molibden in volfram, pa premog ter celo nekaj nafte in oljnih skrilavcev (3). Rude, predvsem bakrova in molibdenova, zavzemajo tudi zelo pomembno mesto v mongolskem izvozu, ki je bil v celoti (skupaj z živino in živinorejskimi proizvodi) kar 99 odstotno (leta 1985) usmerjen v države tedanjega SEV-a. Z načrtno industrializacijo so v Mongoliji pričeli okoli leta 1960 ter zgradili tovarne mesnih konzerv in mline, pa tekstilno, lesno, strojno in steklarsko industrijo. Glavno industrijsko območje se razprosti-

ra vzdolž severnega dela glavne mongolske prometnice, transmongolske železnice, nekako med Ulan-Batorjem, Darhanom in Suhe-Batorjem že ob ruski meji. To je obenem eno najbolj razvitih območij v Mongoliji, saj izkazuje zelo živahno razvojno dinamiko in je že leta 1973 v njem prebivala dobra tretjina celotnega prebivalstva (1). Industrija sicer v celotni Mongoliji zaposluje 25 % aktivnega prebivalstva. Družbeni bruto proizvod na prebivalca je leta 1988 dosegel 690 USD, kar je Mongolijo uvrstilo na 108. mesto med 173 državami na svetu (4). Statistični podatki pa tudi kažejo, da je mongolski uvoz močno prekašal izvoz (leta 1985: uvoz 1448 mio USD; izvoz 569 mio USD). Ta zunanjetrgovinski primanjkljaj je Mongoliji dolgo časa pokrivala SZ. Ko pa se je v zadnjih letih tudi ta velesila sama znašla na robu gospodarskega zloma, je začela Mongolom drastično zmanjševati gospodarsko pomoč in tudi dobavo nafte, kar je povzročilo pravi kaos.

Neodvisna Mongolija se je tako znašla v povsem novi politično-gospodarski situaciji, saj je prisiljena zaprositi za pomoč gospodarsko razvite države na evropskem zahodu, pa Japonsko, Južno Korejo in Kitajsko. Z Japonsko, ki je zelo zainteresirana za to deželo, so Mongoli že podpisali listino o trgovinski izmenjavi, ki jim priznava velike ugodnosti. Vzpostavili so tudi že diplomatske odnose z Južno Korejo. Mongolija se prav tako pogaja za pridružitvev k Mednarodnemu denarnemu skladu, vzpostavila je že diplomatske stike z Evropsko skupnostjo ter v Ulan-Batorju gostila ameriškega zunanjšega ministra (3), kar vse kaže, da se nova neodvisna Mongolija na široko odpira v svet.

1. Fischer *Länderkunde* 1978: *Ostasien*. Bd. 1. Frankfurt am Main.

2. Marsh, D. 1984: *Cities in a land of nomad*. *Geographical magazine* LVI (1984), 7. London.

3. Milivojević, M. 1991: *The resurrection of Genghis khan*. *Geographical magazine* LXIII (1991), 7. London.

4. Natek, K., Perko, D., Žalik Huzjan, M. 1991: *Države sveta 1991*. Ljubljana.

ŽIVLJENJSKE RAZMERE IN VARSTVO OKOLJA V POLARNIH KRAJIH

Jurij Kunaver

UDK 919:502

ŽIVLJENJSKE RAZMERE IN VARSTVO OKOLJA V POLARNIH KRAJIH

Jurij Kunaver, dr., Oddelek za geografijo
Filozofske fakultete, Aškerčeva 12, 61000
Ljubljana, Slovenija

Članek obravnava splošne življenjske pogoje, izkoriščanje naravnih bogastev in varovanje okolja v polarnih in subpolarnih pokrajinah. Posebej so poudarjeni pomen ledu, mednarodno dogovarjanje in morski biološki potencial ter življenje v Norilsku.

UDC 919:502

CONDITIONS OF LIFE AND ENVIRONMENTAL CARE IN POLAR AREAS

Jurij Kunaver, Dr., Oddelek za geografijo
Filozofske fakultete, Aškerčeva 12, 61000
Ljubljana, Slovenia

The article presents the problems of the biotic potential of polar seas, the situation in use of mineral resources and the ways of life in polar regions as well as the efforts in nature conservancy.

Pogoje za življenje v polarnih območjih najbolj določata **snežni in ledeni oklep** in njuna "puščavskost". Zato najprej nekaj besed o njunih značilnostih in obsegu. Kar je v nizkih geografskih širinah v puščavah potujoči pesek, je v polarnih območjih sneg s snežnimi kristali, ki nastajajo zaradi mraza. Zlasti veliki ledeniški pokrovi na Grenlandiji in na Antarktiki so nekaj posebnega med puščavskimi polarnimi območji. Snežni viharji, ki se podijo prek ledenih površin, z vetrovno erozijo oblikujejo v snegu in ledu peščenim sipinam podobne "zastruge". Snežni vihar, ki se ga vsi bojijo, zastre ves horizont in v njegovi bleščavi pride do posebnega učinka, popolnega izginitja oblik v naravi, znanega z angleškim imenom "white out".

V zadnjih desetletjih ugotavljajo **nadpovprečno močno taljenje** in zmanjševanje tudi pri številnih polarnih ledenikih. Le veliki kontinentalni ledeniški pokrovi naj bi obdržali več ali manj enak obseg zaradi skromnih letnih snežnih padavin (na Antarktiki povprečno 140 mm) in enako skromnega izhlapevanja in taljenja ledu. Drugače je z ledeniški jeziki, ki se iz notranjosti pretakajo v fjordaste morske zalive. Posebno antarktični šelfni ledeniki, ki so tam zelo pogosti in predstavljajo podaljšek kontinentalnega pokrova v obsegu 1,5 milijona km², so v zadnjem obdobju izgubili precej ledu. Od povprečno 20 m visokih ledenih barrier se odlamljajo velike ledene plošče s premerom več deset kilo-

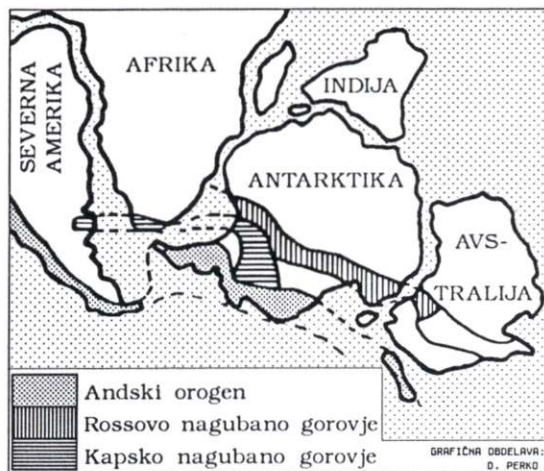
metrov (do 180 km!) v obliki ledenih otokov, ki se polagoma talijo, ko jih vetrovi in tokovi zanesajo v povprečju do okrog 35° j. g. š. Kot poprečno hitrost potovanja ledenih gor navajajo 10 do 20 km na dan. Taljenje ledene gore traja okrog 3 leta, v izjemnih primerih celo do 30 let. Najdalj je na severni poluti doslej zaneslo neko arktično ledeno goro do obal Floride, to je do okrog 30° s. g. š., na južni poluti pa se je najseverneje antarktična ledena gora pojavila pred Rio de Janeirom ali na širini južnega povratnika.

Kopenski ledeni pokrov je reliefno večinoma zelo malo razgibana ledeniška planota. Sega do več kot 4000 m visoko in pokriva gorovja, otoke in morske kotanje. Največja debelina ledene odeje na Antarktiki je 4776 m. Ta velikanska masa pritiska na podlago tako, da je **izostatično znižana** in je zato tu šelfna polica 500 m globoko, kar je za povprečno 300 m več kot pri drugih kontinentih. Če bi se raztalilo 28 mio km³ ledene mase, ki je v glavnem shranjena na Antarktiki, bi se morska gladina po vsem svetu dvignila za 70 metrov. Led na Antarktiki predstavlja 91 % vse ledene mase na svetu, skupaj z ostalim ledom na kopnem pa tvori 75 % vseh sladkih voda na Zemlji. Za primerjavo naj služi še podatek, da vse sladke vode obsegajo 36 mio km³, medtem ko je celotna količina sladkih in slanih voda na površju Zemlje 1384 km³.

Omenjena ledena masa predstavlja ne samo velik naravni potencial,

Slika 1: Karta kaže geološko sorodnost nekdanjih delov Gondvane v času triasa, ko so bili še skupaj. Na Antarktiki so zastopani isti geološki sistemi kot na sosednjih kontinentih, kjer v istih geoloških območjih že izkoriščajo rudna bogastva.

ampak tudi določeno nevarnost, ki jo upoštevajo pri razpravah o spremembah podnebja na Zemlji. Opazovanja s pomočjo umetnih satelitov kažejo, da se samo na Antarktiki letno odluči okrog 200 000 ledenih gora. To med drugim pomeni, da ledeniška bilanca danes ne more biti več pozitivna.

Rezultat znanstvenih raziskovanj debelih plasti ledu v polarnih območjih so tudi novi podatki o **podnebnih spremembah** v mlajši geološki preteklosti. Led na Antarktiki in na Grenlandiji je večinoma zelo star, tudi do 120 000 let. Analize sedimentov na antarktičnem kontinentu kažejo, da se je poledenitev začela že pred 40 milijoni let, to je v terciarju, torej daleč pred nastopom pleistocena. Starost posameznih ledenih delcev, ki sestavljajo led, je glede na današnjo količino padavin od 12 000 do 100 000 let.

Tudi **morski ledeni pokrov** Arktike in okrog Antarktike je prava ledena puščava, zlasti notranja območja skladnega ledu, ki so vse leto pokrita z ledom. Razširjenost ledu na obrobju pa se spreminja zaradi premikanja območij plavajočega ledu. Enoletni morski led je povprečno debel le 3 metre. Zaradi morskih tokov in viharjev pa skladni led

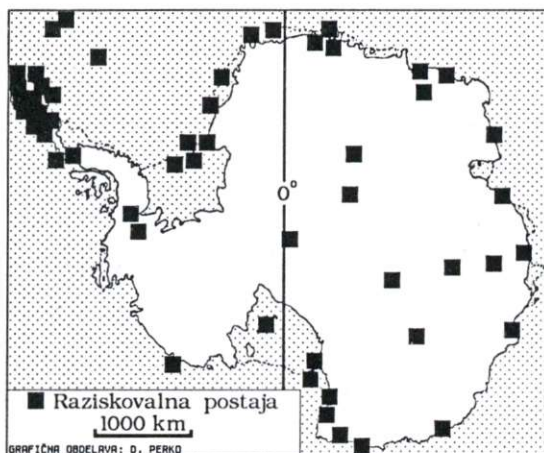
lahko doseže debelino do 25 m. Pri tem se na površini skladnega ledu že lahko razvije nekakšen ledeni relief iz plošč. Vmes zevajo odprte vodne površine, ki jih z rusko besedo imenujejo "poljanija". To so območja, kjer živijo tjunli, kiti in drugi morski sesalci, ledene votline pa za svoja bivališča uporablja tudi beli medved. Od odprtega morja so odvisni tudi številni morski ptiči, zlasti poleti na obalah. Nekatere vrste ptic se selijo od antarktičnih do arktičnih obal in nazaj, glede na poletno sezono. Druge živali, na primer pingvini, na Antarktiki prebivajo na poledenelih obalah tudi pozimi.

Zaradi ekstremnih pogojev in počasnega življenjskega ritma so polarne pokrajine izrazito **ekološko labilne**. Regeneracija naravnega stanja, za katero je v nižjih geografskih širinah potrebno le nekaj let, traja v polarnih območjih desetletja ali celo stoletja. Od čevlja potlačen mah si v celoti opomore šele v desetih letih, silno počasi pa poteka tudi organski razkroj odmrlih rastlinskih delov. Polarni biotski potencial, zlasti morski, je že močno načet. Lov na kite in tjunle, ki se je začel v 17. stoletju ob Arktiki in se posebno intenzivno nadaljeval v 19. in 20. stoletju na antarktičnem območju, je zdesetkal njihovo populacijo. Že leta 1931 je bila ustanovljena mednarodna komisija za lov na kite IWC (International Whale Convention), ki ji danes pripada 36 držav. Od leta 1986 je komercialni lov na kite povsem prepovedan, dovoljen je le za znanstveno raziskovanje. Vendar omejitve ni povsem jasno določena, zaradi česar nadaljujejo z lovom predvsem japonske, perujske, norveške, ruske in islandske ladje. Za potrebe Eskimov na Alaski in na Grenlandiji ter za severnosibirsko ljudstva je bilo v poslednjih letih dovoljeno uloviti 361 velikih kitov. Pred 1. svetovno vojno je bilo letno ob Arktiki ubitih 10 000 kitov. Do 60-tih let se je njihovo število zmanjšalo na nekaj odstotkov v primerjavi s prvotnim stanjem. Od takrat dalje so si številčno nekoliko opomogli.

Lov na tjunle se je na Antarktiki pričel v 19. stoletju. Samo v štirih sezonah okrog leta 1820 je bilo v območju Južnoshetlandskih otokov ubitih 320 000 tjunlov za krzno, pri čemer so

Slika 2: Pomembnejše raziskovalne postaje na Antarktiki.

pridobili 940 ton tjulnovega olja. V Južni Georgiji je lov na tjulne prepovedan od leta 1934 in njihovo število se je po tem nekoliko povečalo. Na Antarktiki so tjulni zavarovani z mednarodnim antarktičnim dogovorom SCAR že od leta 1978.

Vse subpolarne vode so **biološko zelo bogata** in pomembna ribolovna območja. Poleg rib postaja vedno bolj zanimiv tudi ulov rakcev, ki jih je zaradi pomanjkanja kitov in tjulnov v naravni prehrambeni verigi preveč, čeprav njihova celotna masa od leta do leta niha. So najpomembnejši člen, saj se z njimi neposredno ali posredno hranijo kiti, tjulni, ribe, pingvini in razni vodni ptiči. Rakci, ki so dolgi poprečno 6 cm in težki 1 do 2 g, se prehranjujejo z algami. Združujejo se v velike oblake, ki v premeru merijo do 100 m. Rakci so s svojo maso okrog 1 mrd t največji morski vir proteinov. Letno jih nalovijo okrog 250 000 t, od tega največji del porabijo za izdelavo živinske krme. Zaradi hitre pokvarljivosti in zahtevnega postopka skladiščenja le zelo majhen del neposredno uporabljajo za prehrabene izdelke, na primer za juhe, paštete in drugo, sicer pa so osnovna surovina za živinsko krmo.

Polarno kopno živalsko in ribje bogastvo je **predmet raziskovanja** različnih državnih in mednarodnih inštitucij v smislu izrabe in varovanja polarnega biopotenciala. Raziskovalni program BIO-MASS raziskuje življenjske pogoje in eko-

loško ravnotežje v morju kot osnovo za odločitve o izrabi biotskih morskih virov. To naj bi zagotovilo trajno in stabilno izkoriščanje tega bogastva brez nevarnosti porušitve ravnotežja.

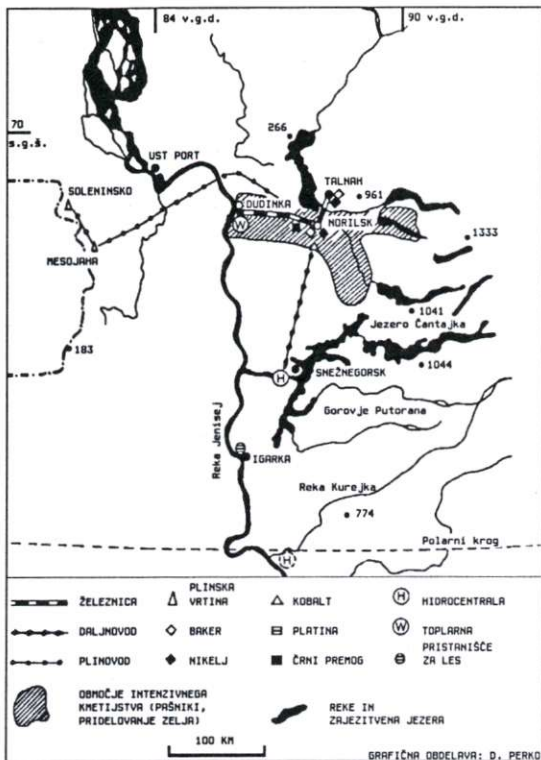
Kot vir za preživljanje je pomembna tudi tundra (pašno in lovno območje eskimskih lovcev in ribičev ter nomadskih Laponcev, Samov in severnosibirskih ljudstev). Njen tovrstni pomen bi se lahko še povečal.

Okrog sto let so stara prizadevanja za **izkoriščanje rudnih bogastev** v severnih polarnih območjih, zlasti na Svalbardu, na Grenlandiji, na Alaski in v severni Kanadi. Premog so na Svalbardu doslej izkoriščali Rusi in Norvežani, vendar je za njihovo vztrajanje pri tej dejavnosti bolj od ekonomičnosti pomembna prisotnost na tem območju. Danes se gospodarski interes predstavlja predvsem k zadnjim trem območjem. 15 % (35 mrd t) zalog nafte in 50 % izkoristljivih zalog plina na svetu je na območju Arktike. Od 1969 vozi skozi led naftni tanker Manhattan od severnih obal Alaske po severozahodnem prehodu do vzhodnih obal ZDA. 1974 je bil zgrajen na Alaski naftovod TAPS, ki vodi od polarnih območij na obali Beaufortovega morja do obal na jugu. 270 mio l nafte dnevno steče po 1300 km dolgem naftovodu. Tudi ruski "visoki sever" je preprečen z omrežjem naftovodov in plinovodov, ki vodijo do mnogih industrijskih centrov v Evropi. Severovzhodni prehod je v poletnih mesecih pomembna oskrbovalna pot od Murmanska do Vladivostoka. Z atomskim ledolomilcem je to pot možno opraviti v 150 dneh. 80 % vseh ruskih zalog niklja je v subpolarnem pasu.

Tudi na Antarktiki so iskali in tudi že našli naravna bogastva: premog, železo in plemenite kovine. Geološka struktura Antarktike dopušča tudi možnost obstoja nahajališč nafte in plina. To velja predvsem za območje šelfa. V Rossovem morju pri Mc Murdu so z vrtnjem že ugotovili plin, nafte pa zaenkrat še niso našli. Dogovor o izkoriščanju naravnih bogastev na Antarktiki pa je še vedno odprt. Na zanesljiv obstoj pomembnejših količin rudnih bogastev opozarja tudi dejstvo, da je Antarktika del prakontinenta Gondvana, ki se je v poznem

Slika 3: Rudarsko območje Noriljska v severnem delu srednje Sibirijske.

triasu (pred 200 mio let) razlomil v Afriko, Avstralijo, Južno Ameriko, Indijo in Antarktiko.

Sodelovanje nekaterih držav, ki izhaja iz programa mednarodnega geofizikalnega leta 1957/58, temelji na **miroljubnem sodelovanju** pri raziskovanju, izkoriščanju in varovanju Antarktike (od 1959 dalje). Danes je na Antarktiki pri tem udeleženo 38 držav. 25 je konzultativnih držav, ki se na Antarktiki angažirajo s celoletnimi postajami in raziskovalnimi programi. Med ostalimi državami, ki so pridružene antarktičnemu dogovoru SCAR (Scientific Committee on Antarctic Research), so mnoge naše sedanje in nekdanje balkanske in alpske sosedice, le nekdanje Jugoslavije ne najdemo vmes. Posebne pravice, ki si jih lastijo nekatere države SCAR so že nekajkrat kritizirali na generalnih skupščinah Združenih narodov. Arktično območje je tudi posebnega strateškega pomena. Že od začetka tega stoletja dalje se pojavljajo različne zahteve in razglasi o suverenosti posa-

meznih držav nad določenimi deli Antarktike. Sodelovanje med "močnimi" državami, predvsem Rusijo in ZDA, je sedaj po končani "hladni vojni" tudi na tem območju precej večje. Velik napredek v mednarodnem sodelovanju je pomenila zlasti arktična konferenca na iniciativo nekdanje Sovjetske zveze, ki je bila 1988 v Leningradu, današnjem St. Petersburgu. Udeležile so se je predvsem države, ki mejijo na Arktiko.

Ob 100 letnici znamenite ekspedicije Fridtjofa Nansena (1893-96) na ladji Fram skozi arktični morski led je bil med 11 državami sklenjen tudi mednarodni raziskovalni program NAD za vrtnanje v morsko dno (Nansen Arctic Drilling Program). V njegovem okviru sta tako raziskovanje paleoklime hladnega pleistocenskega obdobja s pomočjo raziskovanja sedimentov kot tudi napovedovanje parametrov za pričakovane klimatske spremembe (projekt "Global Change"). Države SCAR so sestavile tudi program in konvencijo o izrabi mineralnih virov na Antarktiki, vendar ga vse še niso ratificirale (CRAMRA - Convention on the Regulation of Antarctic Minerals Resource Activities).

Mednarodno so že od 1977 določeni tudi pogoji **izkoriščanja ledenih gora**, s čimer se ukvarja francoska družba ITI (Iceberg Transport International), ki jo je ustanovil in jo financira saudjski princ Mohammed al Faisal al Saud oziroma Saudska Arabija. Zamisel za izkoriščanje ledenih gora kot vir pitne vode je stara okrog dvajset let. Na leto se v polarnih območjih odtrga za 1310 km³ ledu, kar teoretično pomeni 250 m³ ledu na enega človeka. Ta količina bi po izračunih za posameznika zadoščala za 6161 dni. Na ta vir vode računajo tudi v Avstraliji, kamor bi vleka 300 mio t velike ledene antarktične gore trajala okrog 208 dni. Energija potrebna za tak podvig je bistveno manjša od tiste, ki jo sicer porabijo v teh krajih bodisi za razsoljevanje ali za črpanje in transport.

Vsa ta dejavnost je pod nadzorom mednarodnih konvencij za **varovanje narave**. Izjema je le vožnja z ladjami in prav pri tem so se že zgodile velike ekološke katastrofe, kakršno sta na primer

leta 1989 povzročila tankerja "Exxon Valdez" na Alaski in "Bahia Paraiso" ob Antarktičnem polotoku. Nesreče so bile tudi že na naftovodih v Sibiriji. Za varovanje Antarktike si posebej prizadeva znana organizacija Greenpeace s projektom "Svetovni park Antarktika". Pri tem jo podpirajo številni znanstveniki z namenom, da bi Antarktiko v celoti zavarovali pred škodljivimi posegi in samovoljo posameznikov, gospodarskih organizacij in držav kot skupno dediščino vsega človeštva. Polarni kraji so, kot smo že omenili, zaradi precej manjše regeneracijske sposobnosti na splošno ekološko bolj občutljivi kot toplejša območja. Danes opozarjajo že na nevarnost ogrožanja polarnih pokrajin in morij z različnimi odpadki, tudi jedrskimi, in celo ogrožanje s turizmom. Na Antarktiko pripotuje letno že okrog 3000 turistov, to število pa se bo še večalo. Prednjačijo zlasti ZDA, Čile in Avstralija, ki že gradijo prve hotele. Množični turistični obisk pa je za ptičje kolonije, zlasti pingvine, lahko močno škodljiv.

V tundrskem pasu severne polute živi okrog 2 miliona ljudi. Najštevilnejši avtohtoni narodnostni skupini sta Eskimi (50 000) in Laponci (35 000). Na Antarktiki pozimi stalno živi okrog 700 ljudi, poleti pa do 2000. Daleč največjo koncentracijo prebivalstva pomeni v teh območjih najsevernejše mesto sveta Norilsk (69° s. g. š), ki šteje 180 000 ljudi. Za življenje v polarnih in subpolarnih krajih, kjer so tla trajno zamrznjena, se postavljajo **posebni pogoji**. Pri vseh gradnjah uporabljajo posebno tehniko, zlasti izolacijsko, da se zamrznjena podlaga ne začne taliti, kar lahko pripelje do posedanja tal in različnih deformacij in poškodb na gradnjah. Najbolj znan je v tej zvezi naraven pojav t. i. "pijanih gozdov", to so drevesa z nenaravno, poševno lego kot posledico poletnega taljenja zamrznjene podlage in premikanja tal. Da preprečijo taljenje zamrznjene podlage postavijo stavbe na stebre, ki tičijo v izvrzanih odprtinah v permafrostu (stalno zamrznjenih tleh). Zaliti z vodo so dobro "zacementirani" v podlagi. Podobno morajo biti utrjene in na spodnji strani izolirane tudi poti (celo pločniki) in različni cevovodi (za vodo, nafto itd.). Pri gradnji

cest v Sibiriji uporabljajo nekakšno tekočo šotno maso, ki jo poleti pripeljejo na pripravljeno traso. Pozimi masa zmrzne in naredi kot kamen trdo podlago, ki je primerna za površinsko nasutje. Na letališčih morajo podlago pristajalnih stez s pomočjo cevi umetno hladiti. Take gradnje so zato do desetkrat dražje od običajnih, na primer stanovanjske hiše v Jakutsku v primerjavi z gradnjo v Moskvi.

Nekaj o **posebnostih življenja** v že omenjenem Norilsku v zahodni Sibiriji. Mesto je nastalo po letu 1935 nedaleč od izliva Jeniseja v Jenisejski zaliv na območju, kjer so bogata nahajališča nikla, kobalta, bakra, platine, premoga in celo plina. Tudi v Norilsku so hiše zgrajene na betonskih pilotih. Po mestu je speljan skoraj tako obsežen sistem toplovodov kot v Moskvi. Za boljšo predstavo o pogojih življenja na visokem sibirskem severu najsluži podatek, da sneg v Norilsku skopni šele v začetku junija, a že septembra se sneg znova pojavi. Za gojenje zelenjave uporabljajo izključno rastlinjake. Vsa ostala hrana, razen mesa severnih jelenov, pride z železnico do 450 km oddaljenega Urengoja, ki je povezan prek Surguta in Tjumena s transibirsko železnico. Večina transporta od Urengoja do Norilaska poteka po zraku. Za zveze Norilaska s svetom je pomemben tudi letoletni ladijski promet (od leta 1980 dalje) med 127 km oddaljeno Dudinko na Jeniseju (lokalna železnica) in Murmanskem.

1. Geiger, M. 1991: *Norilsk-Grosstadt in der Tundra. Praxis Geographie 11/1991. Braunschweig.*
2. Mayer, T. 1991: *Die Tierwelt der Antarktis in Gefahr. Praxis Geographie 11/1991. Braunschweig.*
3. Stäblein, G. 1991: *Polare Wüsten und Tundren. Praxis Geographie 11/1991. Braunschweig.*

VPLIV NARAVNIH RAZMER NA GOZD

Andrej Arih

UDK 630*1

VPLIV NARAVNIH RAZMER NA GOZD

Andrej Arih, Črnivec 19 D, 64243 Brezje, Slovenija

UDC 630*1

INFLUENCE OF NATURAL CONDITIONS ON WOOD GROWTH

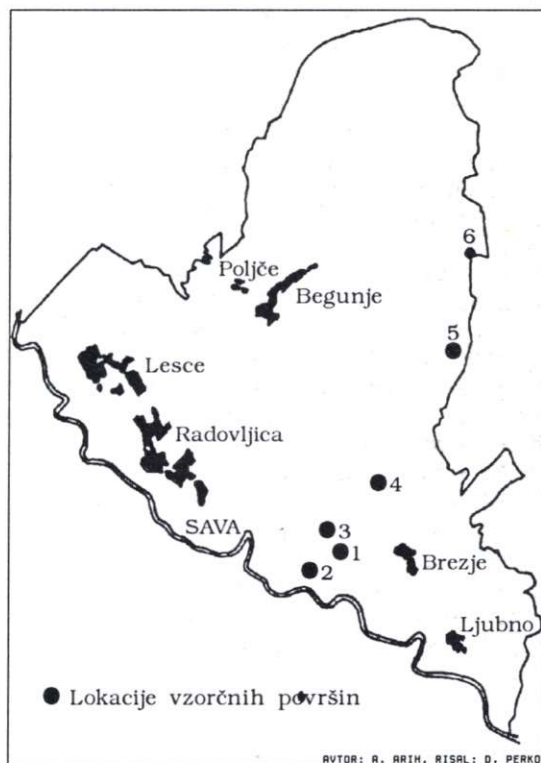
Andrej Arih, Črnivec 19 D, 64243 Brezje, Slovenia

Članek je povzetek iz avtorjeve maturitetne naloge na Gimnaziji Kranj v okviru gibanja Znanost mladini 1991. Prikazana sta razširjenost drevesnih vrst v prostoru in rastnost gozdnega drevja v odvisnosti od naravnih razmer.

The article was summed up from the authors examination, which was accomplished on the Kranj high school under the surveillance of "Science to the youth 1991" (Znanost mladini 1991) movement. It's main aim is to present the spread of different species of trees in home surroundings and growth of the forest trees under the influence of natural conditions.

Za proučevanje sem izbral območje gozdov v gozdnogospodarski enoti Radovljica - levi breg Save (v nadaljnem besedilu GG enota), ki sega na jugu do Save, na vzhodu meji na občino Trzic v smeri Podnart - vrh Dobrče, vrh Begunjščice, na zahodu pa meja poteka po občinski meji Jesenice - Radovljica. Celotna površina GG enote znosa 6864 ha, od tega je gozdov 3476 ha, travnikov 1548 ha, planin in pašnikov 604 ha, ostalih površin (naselja, nerodovitno) pa je 1236 ha. Rastiščne razmere so glede na oblikovanost površja, tal in nadmorsko višino zelo pester, tako da je odvisnost razporeda drevesnih vrst in rastnost gozdnega drevja od teh faktorjev očitnejša, rezultati mojih terenskih proučevanj pa zato nazornejši. Za to GG enoto je izdelan GG načrt, v okviru katerega so obdelane tudi rastiščne razmere obravnavanih gozdov. Upostevajoč te podatke sem na podlagi terenskih raziskav in meritev še podrobneje proučil razmere na posamični vzorčni površini (0,25 ha) nekaterih tipičnih rastišč te enote. Numerično in grafično sem prikazal dobljene rezultate o razporeditvi števila drevja po debelinskih (5 centimetrskih) stopnjah ter o horizontalni in vertikalni razporeditvi drevja, ločeno po drevesnih vrstah. Hkrati sem na terenu zbral tudi podatke o višinah drevja na dveh primerjalnih ploskvah z različnimi reliefnimi oziroma talnimi razmerami in podobne podatke o različni rastnosti drevja še na dveh pri-

Slika 1: Območje gozdnogospodarske enote Radovljica - levi breg in lokacije vzorčnih površin.

merjalnih ploskvah v različnih nadmorskih višinah.

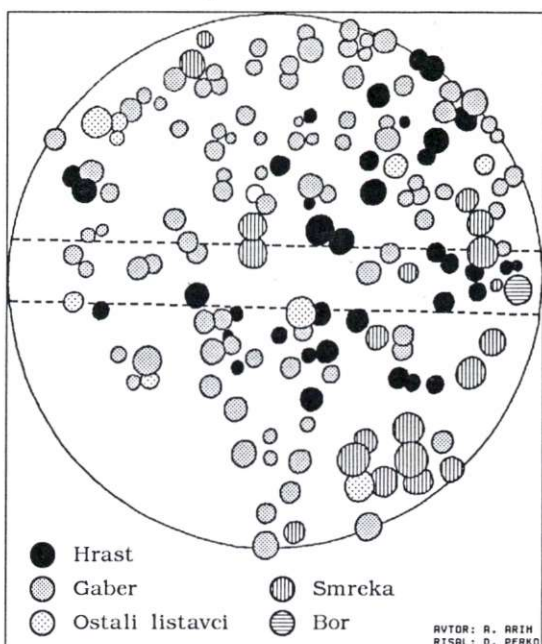
Za enoto so značilne tri oblike površja. Na jugu je terasast ravninski svet s strmimi prehodi (ježami) teras,

sledi mu izrazito razgiban gričevnat svet z zaobljenimi, blago nagnjenimi hrbti in globoko urezanimi jarki, severni del pa tvorita gorska masiva Dobrča in Begunjščica s predgorji in široko odprto dolino Drage. Svet je razgrapan na vse strani neba, osnovna lega pa je južna. Nadmorska višina enote niha med 380 m na skrajnem jugovzhodu (Sava pri Podnartu) in vrhom Begunjščice z 2060 m na severu. Dobrča z največjo višino 1634 m je poraščena z gozdnim drevjem do vrha, na Begunjščici pa gozd v neizraziti liniji opeša na 1700 m n. v. Nižinski predel ima zmerno vlažno celinsko podnebje, skrajni gorski predeli pa subpolarno alpsko podnebje. Povprečna letna temperatura v nižinskem delu znaša 8°C, v gorskem pa je za okoli 2°C nižja (3). Vegetacijska doba se prične pri srednji dnevni temperaturi 10°C, kar pomeni, da traja v nižini od marca do konca oktobra (200 do 220 dni), v gorskem svetu pa okrog 160 dni. Po podatkih GG Bled je v nižini 1350 do 2050 mm padavin letno, v goratem predelu pa do 2600 mm (3). Najmanj padavin je od decembra do marca, največ pa jeseni. Snežna odeja pokriva nižino do največ 100 dni, v gorah 140 dni.

Enoto pokriva več tipov prsti. Na najskromnejših apnenčastih gorskih grebenih se je razvila plitva rendzina črno-rjave barve s skromnim deležem glin in drugih rudnin. Rendzina pokriva tudi najbolj strme prehode teras rečnega proda in konglomerata v nižinskem delu. Na manjših strmih gorskega sveta so se razvile na apnencu in dolomitu rjave gozdne prsti, globina le-teh pa se močno spreminja zaradi razpok in valovitosti zakrasele matične podlage. Na produ in konglomeratu gornjih teras se je razvila globoka rjava, najbolj rodovitna prst. Na nekarbonatni podlagi v gričevnatem delu enote, v predelih andezitskih grohov in sivice so se razvila kisle rjave prsti (1).

Rastiščnim razmeram smiselno sledi tudi vegetacijski pokrov. Posamezne rastlinske vrste so glede na zahteve za rast organizirane v rastlinskih združbah. Nižinski predel na produ pokriva gozd gradna in belega gabra kot osnovna rastlinska združba. Na najbolj strmih prehodih teras se je na rendzini obdržal le

Slika 2: Razporeditev dreves na vzorčni ploskvi 3.

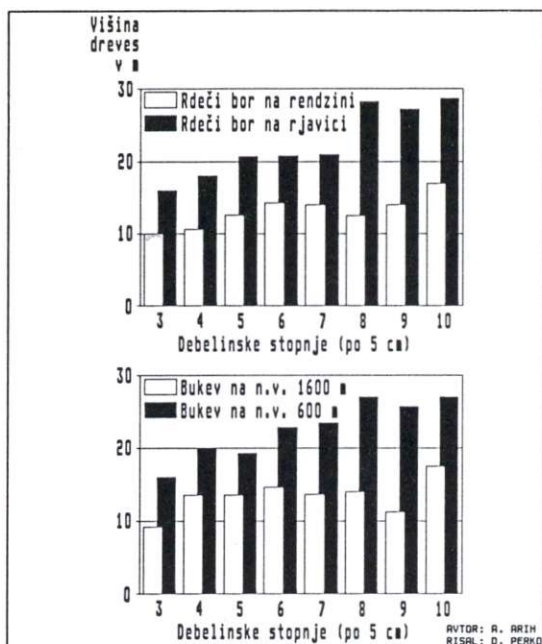
rdeči bor kot samostojna združba. Združbi hrasta in belega gabra so na vsej površini pridruženi še rdeči bor, smreka in lipa, na gornji terasi pa še domači kostanj (globoka prst). Na silikatni podlagi v gričevnem delu se je razvil kisloljubni gozd bukve in hrasta. Na večini površin se pojavlja v osrednji obliki. V zatišnih legah na svežih tleh z dosti zračne vlage pa zagospoduje jelka, ki pa jo na spranih hrbtih zamenjata beli gaber in rdeči bor. Spodnji del pobočja Dobrče pokriva predalpski bukov gozd, srednji višinski pas alpski, vrh Dobrče pa visokogorski bukov gozd. Pobočje Begunjščice pokriva predalpski gorski gozd jelke in bukve, najbolj borno skalovje pa rdeči bor (3).

Z namenom, da nazorneje predstavim drevesne vrste, sem na delu enote podrobno analiziral tudi prostorski razpored osebkov tamkajšnjih drevesnih vrst (1). Obdelal sem stanje v štirih značilnih rastiščnih razmerah enote:

- borov gozd na plitvi rendzini strmih jež savskega proda,
- gozd belega gabra in hrasta na srednje globokih prsteh konglomerata,
- gozd kostanja in hrasta na globokih

Slika 3: Primerjava povprečne višine dreves za rdeči bor na različnih prsteh in za bukev na različni nadmorski višini po 5-centimetrskih debelinskih stopnjah

rjavih prsteh zgornje savske terase, ● gozd jelke in smreke na silikatni podlagi gričevnatega dela enote.

Stanje sem prikazal na štirih vzorčnih površinah. Posamezna ploskev je velika 0,25 ha. Z izmero azimuta in razdalje od središča krožne ploskve do posameznega drevesa sem zajel vse drevje, ločeno po drevesnih vrstah, debelinskih stopnjah ter horizontalni in vertikalni (socialni) razporeditvi. Na terenu zbrane podatke sem nato uredil v grafični prikaz horizontalne razporeditve drevja in z narisom prereza vzorčnega gozda prikazal tudi vertikalno razporeditev drevja. Drevesa so po debelini, merjeni v prsni višini, grupirana v 5-centimetrske debelinske stopnje. Zaradi omejitve prostora v članku je kot primer prikazana horizontalna razporeditev drevja le za eno vzorčno ploskev.

Ploskev številka 3. Datum snemanja: 19. 11. 1990; kraj: Mošnje; nadmorska višina: 460 m; ekspozicija: JV; nagib: 18°; oblika terena: razgibano pobočje; geološka podlaga: konglomerat in prod; prst: plitva rjava; rastlinska združ-

ba: gozd belega gabra in hrasta; razvojna faza gozda: mlajši debeljak (slika 2).

Na podlagi primerjav zbranih podatkov na vseh štirih ploskvah ugotavljam, da vsaka drevesna vrsta zahteva specifične rastiščne pogoje. Rdeči bor je od drevesnih vrst najbolj skromen in poseljuje najbolj strma in revna pobočja na plitvih prsteh. Nasprotno pa sem kostanj zasledil samo na globokih prsteh savske terase do 700 m n. v. Jelka poleg dobre prsti zahteva še primerno zračno in talno vlago. Smreka glede rastišča ni tako zahtevna, saj sem jo našel v vseh rastiščnih razmerah, zastopano v manjših količinah.

Rastnost gozdnega drevja v odvisnosti od rastišča sem prikazal na dveh primerih:

- s primerjavo ravnosti na dveh različnih prsteh oziroma reliefih (slika 3): rdeči bor na plitvi rendzini strmih jež narodu (Globoko) in rdeči bor na globokih rjavih prsteh ravne zgornje savske terase na konglomeratu (Breško polje),
- s primerjavo na dveh različnih nadmorskih višinah (slika 3): bukev na 600 m n. v. (vznožje Dobrče) in bukev na 1600 m n. v. (vrh Dobrče).

Razliko v ravnosti sem ugotavljal s primerjavo višin in volumnov dreves na dveh različnih rastiščih. V članku so grafično prikazane samo rastiščne razlike, ki se odražajo v višinah drevja.

Pri rdečem boru je zaradi razlik v nagibu terena ogromna razlika v globini in razvitosti prsti in s tem rodovitnosti. Tako ima gornja ravna savska terasa odlične pogoje za razliko od strmih jež s plitvo rendzino, pri čemer so ostali rastiščni faktorji skoraj enaki. Pri primerjavi ravnosti bukve pa je prišla do izraza višinska razlika (1000 m), s tem pa razlika v klimatskih faktorjih. Tako je razlika v višinah dreves očitna.

Moje ugotovitve imajo praktični gospodarski pomen, saj se morajo pri načrtovanju vlaganj v gozdove upoštevati različne naravne rastiščne danosti.

1. Horvat, I. 1949: *Nauka o biljnim zajednicama*. Zagreb.

2. Cokl, M. 1961: *Gozdarski in lesnoindustrijski priročnik*. Ljubljana.

3. *Gozdnogospodarski načrti GG Bled*.

POTEK TURISTIČNEGA PROMETA V SLOVENIJI LETA 1991

Fedja Pobegajlo

UDK 338.48(497.12)*1991*

POTEK TURISTIČNEGA PROMETA V SLOVENIJI LETA 1991

Fedja Pobegajlo, Piškovca 3, 64260 Bled, Slovenija

UDC 338.48(497.12)*1991*

COURSE OF TOURISTIC TRAFFIC IN SLOVENIA IN 1991

Fedja Pobegajlo, Piškovca 3, 64260 Bled, Slovenia

Članek prikazuje potek turističnega prometa leta 1991 v izbranih slovenskih turističnih krajih. Na turistično sezono so imeli velik vpliv nekateri politični, gospodarski in socialni dogodki oziroma procesi.

The article represents a course of touristic traffic in the year 1991 in chosen slovene touristic places. Some political, economical and social events and processes had strong influence on a touristic season.

Članek prikazuje vpliv nekaterih političnih, gospodarskih in socialnih dogodkov in procesov (vojna, padanje kupne moči, vedno obsežnejši sloj socialno ogroženih prebivalcev) na turistični obisk v Sloveniji leta 1991.

V analizo so zajeti nekateri kraji, ki so izkazovali pozitivne razvojne trende v obdobju **med letoma 1960 in 1989** (3) in pa nekateri izmed krajev, ki so v **poletni turistični sezoni leta 1991** beležili najboljše rezultate (2). Izbrani kraji so predstavniki več tipov turističnih krajev: **gorskih** (Kranjska gora, Rogla), **zdraviliških** (Rogaška Slatina, Čateške Toplice) in **obmorskih** (Portorož, Ankaran). Za prve je značilen večji turistični obisk v zimski in poletni sezoni, za druge majhno kolebanje sezonskosti, za obmorske turistične kraje pa močno poudarjena poletna sezona.

Turistični obisk prikazuje mesečno število turističnih prenočitev v obravnavanih krajih (3). Podatke za leto 1991 sem primerjal s povprečjem med leti 1980 in 1989. (Izjema je Rogla, kjer so turistične prenočitve začeli beležiti šele leta 1982. Zaradi narave podatkov se podatki pri Rogli nanašajo tudi na Zreče.)

Zavedam se, da so rezultati, dobljeni iz te analize, le orientacijski, saj bi mogoče drugi kraji (zlasti tisti z manjšim številom prenočitev) kazali drugačne rezultate. Z izgradnjo novih objektov turistične ponudbe, zlasti pokritih športnih igrišč, so nekateri kraji podaljševali turistično sezono tudi v prej nesezonske mesece (1). Zlasti je do tega prihajalo v drugi polovici 80-tih let. Vseeno pa

sem mnenja, da kljub omenjenim spremembam povprečje med leti 1980 in 1989 predstavlja ustrezno osnovo za primerjavo z letom 1991.

Na **Rogli** so leta 1991 beležili več prenočitev kot v povprečju prejšnjih let. Zimska sezona je bila boljše od prejšnjih let, kar je bilo le v manjši meri (sklicujoč se na podatke) posledica prenočitev v Zrečah; v glavnem je šlo za uveljavljanje Rogle kot zimsko-športnega turističnega centra. V naslednjih mesecih je bilo število prenočitev podobno tistemu v prejšnjih letih, junija in julija (zaradi vojne) le za malenkost manjše. V jesenskih mesecih, razen v novembru, so beležili porast števila prenočitev, še posebno v decembru (verjetno zaradi pri nas "novih" božično-novoletnih počitnic).

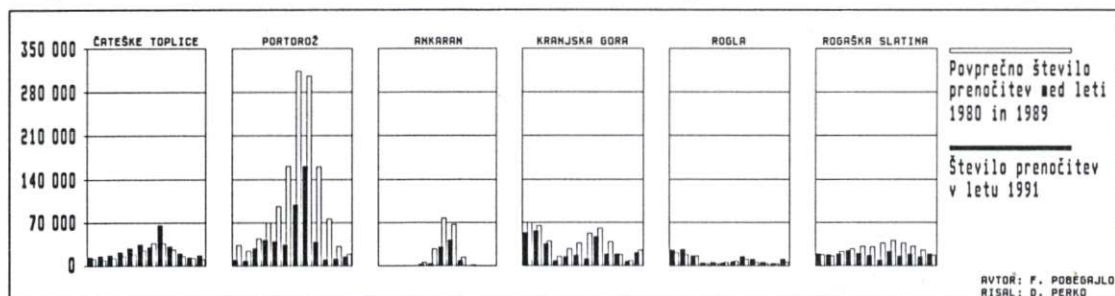
Veliko slabše rezultate je izkazovala **Kranjska gora**, kjer je sicer bilo absolutno število prenočitev večje kot na Rogli, vendar pa je bilo v Kranjski gori skoraj v vseh mesecih manj prenočitev turistov kot v prejšnjem obdobju, zlasti v prej najbolj obiskani zimski in poletni sezoni. Število prenočitev je najbolj upadlo v junijsko-julijskem obdobju, manjše od povprečja pa je bilo decembra.

V obeh **gorskih turističnih krajih** je sezonskost ostala podobna kot je bila, s tem, da se je zimski višek predstavil z januarja na februar, poletni višek je bil zaradi vojne izrazit v avgustu, jesenski meseci pa so beležili več prenočitev kot julij.

V **Rogaški Slatini** je bila sezonskost slabo izražena. Julija so beležili celo absolutni nižek. Avgustovski porast ni bil tako izrazit kot v drugih krajih

Slika 1: Primerjava števila prenočitev po mesecih v letu 1991 s povprečnim številom prenočitev po mesecih med letoma 1986 in 1989 po izbranih turističnih krajih.

in je zaostal za aprilskim absolutnim viškom (!). Le v zimskih mesecih je bilo število prenočitev večje kot v prejšnjih letih.

Bistveno boljši trend pa je zaznati v **Čateških Toplicah**, kjer je bilo tudi absolutno število prenočitev večje kot v Rogaški Slatini. Le v juliju je bilo prenočitev manj kot v primerjanem obdobju, zelo izrazit pa je bil avgustovski skok (skoraj dvakrat več prenočitev), zaradi česar je bil poletni višek bolj izrazit kot prej. Decemberski (božično-novoletni) porast števila prenočitev je bil izrazit.

Portorož, naš kraj z največjim številom prenočitev, je leta 1991 v vseh mesecih beležil manjše število prenočitev; upad v primerjavi s prejšnjim obdobjem je bil v večini mesecev več kot polovičen. Tudi avgustovski in še posebej decemberski skok nista bila tako izrazita kot v nekaterih drugih turističnih krajih.

Med vsemi obravnavanimi kraji je bila sezonskost (kot v prejšnjih letih) najmočnejše izražena v **Ankaranu**. Od maja do septembra so beležili kar 99,6 % vseh letnih prenočitev! Tudi v Ankaranu v nobenem mesecu število prenočitev leta 1991 ni preseglo prejšnjega povprečja.

V obeh **obmorskih turističnih krajih** se je absolutni višek števila prenočitev z julija prestavil na avgust, vendar je tudi takrat zaostal za prejšnjimi leti.

Iz podatkov tako lahko zaključimo, da je bilo (predvsem zaradi junijsko-julijske vojne) v vseh obravnavanih turističnih krajih manj prenočitev zlasti v prej povsod dobro obiskanem juliju.

Zamujeno so ponekod turisti nadoknadili z večjim obiskom v avgustu; najbolj izrazito je do tega prišlo v Čateš-

kih Toplicah in na Rogli, kjer je število prenočitev preseglo povprečje iz prejšnjih let. Veliko število prenočitev so v obeh krajih dosegli zlasti na račun domačih gostov (2).

V nekaterih krajih (Rogla, Rogaška Slatina, Čateške Toplice) je prišlo do precejšnjega povečanja števila prenočitev decembra, kar si razlagamo z daljšimi božično-novoletnimi počitnicami, ki so bile prvič prav leta 1991. Na račun tega povečanja števila prenočitev pričakujemo rahel upad v januarju in februarju leta 1992.

Sezonskost turističnih prenočitev je razen že omenjenega julijskega upada obdržala osnovne poteze nespremenjene; kljub temu pa želim poudariti naslednje:

- pri gorskih turističnih krajih je bil v Kranjski gori poletni višek osredotočen v mesecu avgustu, na Rogli so bili dobro obiskani še jesenski meseci, v obeh krajih je zimski višek ostal pomembnejši od poletnega,

- precejšnja razlika je med obravnavanimi zdraviliškima turističnima krajema: v Čateških Toplicah je bil avgustovski višek zelo izrazit, v Rogaški Slatini pa je bilo kolebanje (zaradi slabega obiska tudi prej dobro obiskanih mesecev) skozi leto manjše,

- v obmorskih turističnih krajih Portorožu in Ankaranu je sezonskost ostala podobna, le poletni višek se je prestavil z julija na avgust.

1. Jeršič, M. 1978: *Osnove turizma*. LJ.

2. Pobegajlo, F. 1992: *Slovenska poletna turistična sezona leta 1991*. *Geografski obzornik* 39/3. Ljubljana.

3. *Zavod republike Slovenije za statistiko*. *Statistične informacije 1991 in 1992*. LJ.

DEMOGEOGRAFSKE RAZMERE V SUBPANONSKI SEVERO-VZHODNI SLOVENIJI V OBDOBJU 1981-1991

Damijana Počkaj Horvat

UDK 911.3:312(497.12-18)*1981/1991*
DEMOGEOGRAFSKE RAZMERE V SUBPANONSKI SEVEROVZHODNI SLOVENIJI V OBDOBJU 1981-1991

Damijana Počkaj Horvat, Pedagoška fakulteta Maribor, Koroška cesta 160, 62000 Maribor, Slovenija

Prispevek osvetljuje demogeografska gibanja v subpanonski Severovzhodni Sloveniji v zadnjem popisnem obdobju. Analiza temelji na podatkih o spremembi števila prebivalcev in gospodinjstev po katastrskih občinah.

UDC 911.3:312(497.12-18)*1981/1991*
DEMOGEOGRAPHIC SITUATION IN SUB-PANNONIAN NORTH-EASTERN SLOVENIA IN PERIOD FROM 1981 TO 1991

Damijana Počkaj Horvat, Pedagoška fakulteta Maribor, Koroška cesta 160, 62000 Maribor, Slovenia

The article examines demographic movements in the Sub-Pannonian North-Eastern Slovenia during the last census period. The analysis is based on the data about the changes in the number of population and households in individual cadastral municipalities.

Obravnavano območje je del tipičnega subpanonskega sveta, s katerim sega Slovenija na jugovzhodno obrobje Panonske kotline. To je nizek svet, ki so ga reke ponekod razrezale v valovite terciarne gorice, drugod pa globoko prekrile s kvartarnim prodrom, peski, ilovicami in glinami ter izoblikovale ravnine. S svojimi naravno- in družbeno-geografskimi značilnostmi predstavlja subpanonska Severovzhodna Slovenija zaključeno makroregijo (2). Obsega naslednje občine: Gornja Radgona, Lenart, Lendava, Ljutomer, Maribor, Murska Sobota, Ormož, Pesnica, Ptuj in Slovenska Bistrica.

V primerjavi s celotno Slovenijo je subpanonska Severovzhodna Slovenija najbolj agrarna makroregija in obenem njeno najpomembnejše kmetijsko območje. Zanj je značilen relativno počasnejši razvoj tako v gospodarskem kot v demografskem smislu. Leta 1981 je v makroregiji živelo 433 336, leta 1991 pa 437 364 prebivalcev (to je predstavljalo 79,6 % vseh prebivalcev v Severovzhodni Sloveniji in 22,2 % vseh prebivalcev v Sloveniji). Število prebivalcev se je povečalo le za 4028 prebivalcev (indeks 100,9). Subpanonska Severovzhodna Slovenija tako predstavlja, poleg Tolminskega in Notranjske, največje sklenjeno območje zmanjševanja in stagnacije prebivalstva v Sloveniji (slika 1).

Dosedanje raziskave gibanja števila prebivalcev v makroregiji (na nivoju

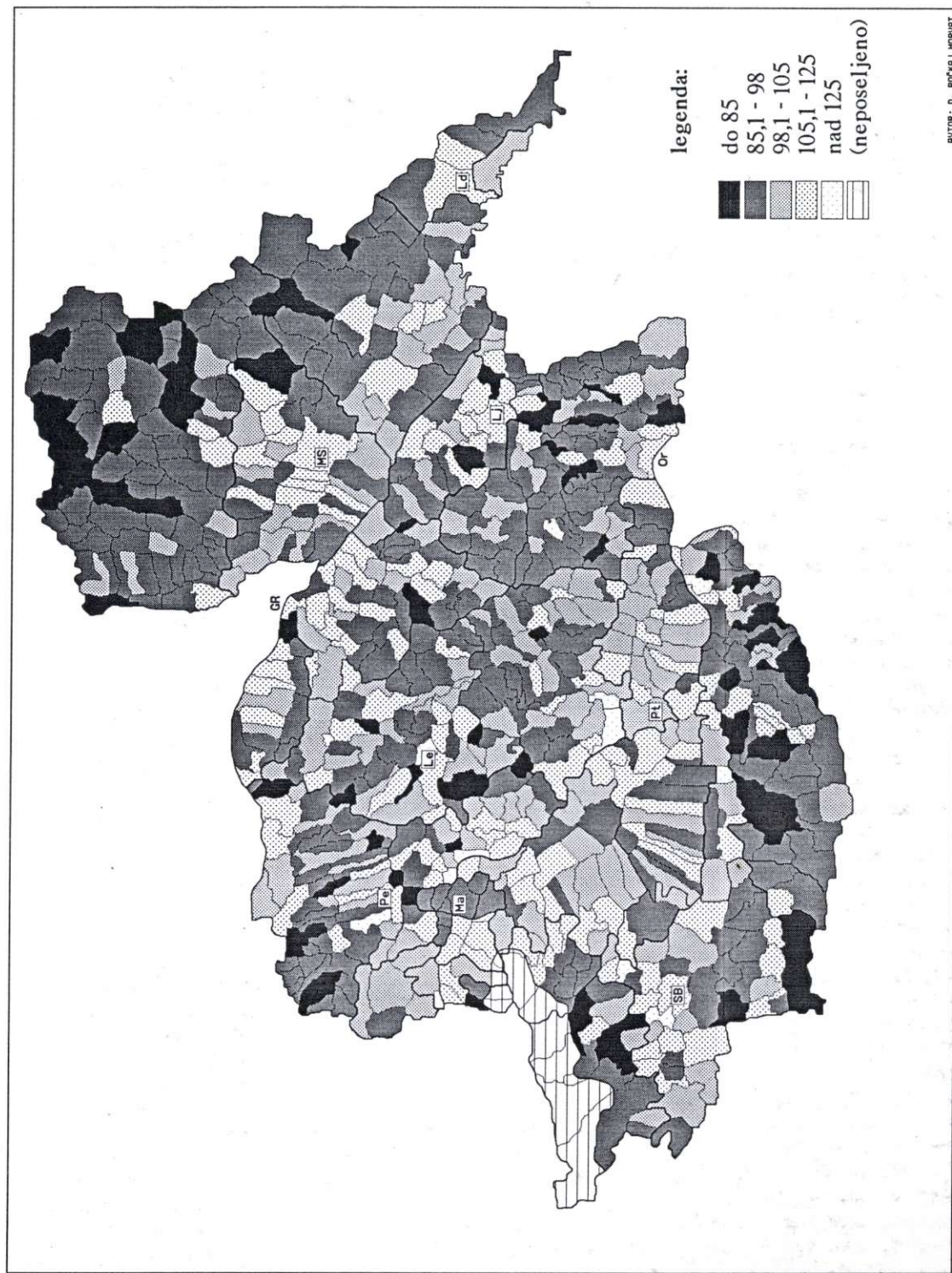
naselij oziroma katastrskih občin) so pokazale, da se velik del makroregije uvršča v demografsko ogrožena območja (3, 5). V obdobju od leta 1961 do leta 1981 se je kar tretjina katastrskih občin (35,2 % od 767 k. o.) uvrstila v območja močnega zmanjševanja števila prebivalstva (z indeksi do 85). Prebivalstvo se je najbolj zmanjševalo v mezoregijah Haloze, Goričko in Lendavske gorice ter Vzhodne Slovenske gorice.

V zadnjem desetletju (1981 do 1991) se negativna gibanja nadaljujejo, saj se v 54,5 % k. o. število prebivalcev zmanjšuje (v 10,8 % k. o. je indeks pod 85). Sklenjena območja z negativnim demografskim razvojem so se izoblikovala na velikem delu Prekmurja, pokrivajo pa tudi velik del Slovenskih goric in celotne Haloze. V to skupino se v tem obdobju uvršča tudi Maribor, ki v nekaterih delih izkazuje negativna gibanja števila prebivalstva (preglednica 1, slika 2). Pak (4) ugotavlja, da prebivalstvo Maribora, ki se je v preteklosti razvijalo v močni povezavi z delovnimi mesti, takega razvoja ne kaže več. To vedno bolj odpira probleme socialno-geografske sestave mesta.

Območja naraščanja števila prebivalcev so omejena na posamezne katastrske občine v bližini večjih središč in centralnih naselij in so večinoma v ravninskih predelih. V celotni makroregiji zajemajo le 22,3 % katastrskih občin. Na Goričkem in v Lendavskih goricah je

Slika 1: Indeks gibanje števila prebivalcev med letoma 1981 in 1990 po katastrskih občinah v subpanonski Severovzhodni Sloveniji.

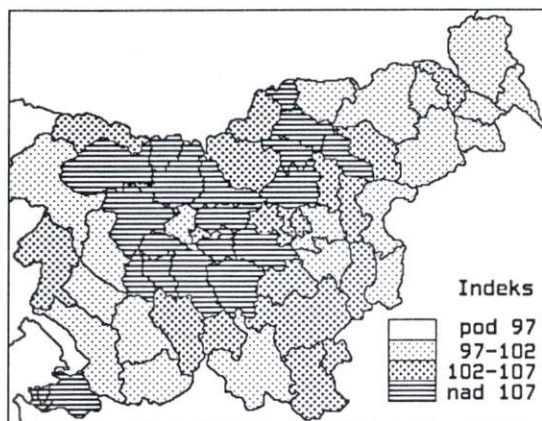
GEOGRAFSKI OBZORNIK

Preglednica 1: Število katastrskih občin v subpanonski Severovzhodni Sloveniji glede na gibanje števila prebivalcev v obdobju od 1981 do 1991 (v odnosu do gibanja števila prebivalcev od 1961 do 1981 in števila prebivalcev leta 1991).

Pokrajina	Število prebivalcev 1991	Indeksi gibanja števila prebivalcev med 1981 in 1991					Indeks št. preb. 1961/81	Indeks					Skupno število katastrskih občin
		do 85	85-98	98-105	105-125	nad 125		85	98	105	125	nad 125	
Goričko in Lendavske gorice	do 200	14	17	2	1	-	do 85	17	30	3	1	-	90
	201-300	4	15	1	1	-	85-98	3	24	2	4	-	
	301-500	3	17	2	2	-	98-115	1	2	2	-	-	
	nad 500	-	7	2	2	-	nad 115	-	-	-	1	-	
	Skupaj	21	56	7	6	-	Skupaj	21	56	7	6	-	
Pomurska ravnina	do 200	1	13	2	3	-	do 85	3	12	4	3	-	115
	201-300	2	14	7	5	-	85-98	-	24	12	3	-	
	301-500	2	7	8	7	-	98-115	1	12	13	11	-	
	nad 500	-	17	13	14	-	nad 115	1	3	1	12	-	
	Skupaj	5	51	30	29	-	Skupaj	5	51	30	29	-	
Zahodne Slovenske gorice	do 200	10	21	5	4	-	do 85	7	19	6	2	-	87
	201-300	-	6	3	2	-	85-98	3	6	4	2	-	
	301-500	1	6	6	5	1	98-115	1	9	8	7	2	
	nad 500	-	2	7	6	2	nad 115	-	1	3	6	1	
	Skupaj	11	35	21	17	3	Skupaj	11	35	21	17	3	
Osrednje Slovenske gorice	do 200	8	39	16	16	1	do 85	5	23	13	6	-	150
	201-300	1	15	12	7	-	85-98	3	26	16	13	1	
	301-500	-	6	10	5	-	98-115	2	9	9	8	-	
	nad 500	1	1	4	5	3	nad 115	-	3	4	6	3	
	Skupaj	10	61	42	33	4	Skupaj	10	61	42	33	4	
Vzhodne Slovenske gorice	do 200	7	29	6	2	-	do 85	7	30	6	2	-	84
	201-300	1	17	7	4	1	85-98	1	11	6	2	1	
	301-500	-	4	1	1	-	98-115	-	9	4	2	-	
	nad 500	-	-	3	1	-	nad 115	-	-	1	2	-	
	Skupaj	8	50	17	8	1	Skupaj	8	50	17	8	1	
Dravsko - Ptujsko polje	do 200	-	4	1	2	-	do 85	-	-	1	-	-	77
	201-300	-	6	6	4	-	85-98	-	7	5	2	-	
	301-500	-	6	8	7	-	98-115	-	8	9	8	-	
	nad 500	-	4	17	12	-	nad 115	-	5	17	15	-	
	Skupaj	-	20	32	25	-	Skupaj	-	20	32	25	-	
Haloze	do 200	16	15	6	6	1	do 85	16	21	3	5	1	65
	201-300	2	11	-	3	-	85-98	1	4	2	2	-	
	301-500	-	1	2	2	-	98-115	-	2	3	2	-	
	nad 500	-	-	-	-	-	nad 115	1	-	-	2	-	
	Skupaj	18	27	8	11	1	Skupaj	18	27	8	11	1	
Dravinjske gorice	do 200	3	6	4	9	1	do 85	1	3	2	-	-	50
	201-300	-	7	3	2	-	85-98	1	7	4	3	-	
	301-500	-	2	3	3	1	98-115	2	3	5	7	-	
	nad 500	1	-	2	2	1	nad 115	-	2	1	6	3	
	Skupaj	4	15	12	16	3	Skupaj	4	15	12	16	3	
Druge KO, ki so del Pohorja Kozjaka in Mariborske mestne regije	do 200	6	11	3	1	-	do 85	2	10	4	2	-	49
	201-300	-	-	3	2	-	85-98	3	2	2	3	-	
	301-500	-	1	-	2	1	98-115	1	-	1	1	-	
	nad 500	-	8	3	8	-	nad 115	-	8	2	7	1	
	Skupaj	6	20	9	13	1	Skupaj	6	20	9	13	1	
SKUPAJ	do 200	65	155	45	44	3	do 85	58	148	42	21	1	767
	201-300	10	91	42	30	1	85-98	15	111	53	34	2	
	301-500	6	50	40	34	3	98-115	8	54	54	46	2	
	nad 500	2	39	51	50	6	nad 115	2	22	29	57	8	
	Skupaj	83	335	178	158	13	Skupaj	83	335	178	158	13	

Slika 2: Indeks gibanja števila prebivalcev po občinah Slovenije v obdobju med letoma 1981 in 1991.

samo 6 katastrskih občin, v Vzhodnih Slovenskih goricah 9 in v Halozah 12 z indeksom nad 105,1 (z indeksom nad 125 pa le 1 k. o. v Vzhodnih Slovenskih goricah, t. j. Tomaž pri Ormožu, in v Halozah, t. j. Veliki Vrh).

Demogeografski prikaz subpanonske Severovzhodne Slovenije dopolnjuje kriterij gibanja števila gospodinjstev. V obdobju od 1981 do 1991 se je v celotni makroregiji število gospodinjstev povečalo s 128 967 na 137 034 gospodinjstev (indeks 106,2), vendar pa se območja zmanjševanja oziroma naraščanja števila gospodinjstev dokaj prekrivajo z območji gibanja števila prebivalcev (korigirani Pearsonov kontingenčni koeficient znaša 0,82). Večji deleži katastrskih občin z indeksi pod 98 so zopet zastopani v mezoregijah Goričko in Lendavske gorice ter Haloze. Število gospodinjstev pa narašča v ugodnejših območjih Pomurske ravnine in Dravsko-Ptujskega polja.

Subpanonska Severovzhodna Slovenija zaostaja za osrednjo Slovenijo v razkroju agrarne strukture in tudi v rasti prebivalstva. Območja stalne rasti in koncentracije prebivalstva so na večjem sklenjenem območju le v okolici občinskih središč, stalno nazadovanje števila prebivalstva in praznjenje pa je najbolj značilno za Haloze, Goričko in Slovenske gorice. Širša raziskava s pomočjo več izbranih kriterijev je pokazala, da vlada v 44 % k. o. poleg neugodnih demograf-

skih razmer tudi neugodna izobrazbena struktura prebivalstva in neugodna infrastrukturna opremljenost naselij (6). Če ob tem omenim še uvrstitev velikega dela subpanonske Severovzhodne Slovenije (67,1 % k. o.) v demografsko ogrožena območja po Zakonu o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij v Sloveniji (Uradni list RS/1990, št. 48), lahko zaključim, da demografske razmere ne prikazujejo obetavnih razvojnih trendov, kljub temu, da nekatere novejša raziskava kažejo uvrstitev Podravske in Pomurske regije med regije z najboljšimi razvojnimi možnostmi v Sloveniji (1). Tej uvrstitvi je botrovalo predvsem cenjenje novih vrednot (čisto okolje, pridelovanje biohrane, možnosti razvoja turizma, bližina meje ipd.), ki prispevajo k dvigu kakovosti življenja. Vendar pa le usmerjanje celotnega regionalnega razvoja s spodbujanjem demografske politike lahko omogoči, da bo subpanonska Severovzhodna Slovenija svoje razvojne možnosti tudi izkoristila.

1. Gosar, L. 1989: Oblikovanje kompleksnega modela skladnejšega regionalnega razvoja Slovenije in manj razvitih območij. Poročilo za sintezno študijo. Ljubljana.
2. Ilešič, S. 1979: Severovzhodna Slovenija in njena regionalna razčlenitev. Pogledi na geografijo. Ljubljana.
3. Klemenčič, V. 1973: Tendence socialnega razvoja SV Slovenije v primerjavi s celotno Slovenijo. *Geographica slovenica* 2. Ljubljana.
4. Pak, M. 1991: Elementi demogeografskega razvoja v zgradbi Maribora. *Dela* 8. Ljubljana.
5. Počkaj Horvat, D. 1991: Tipi demografskih območij v subpanonski SV Sloveniji. *Dela* 8. Ljubljana.
6. Počkaj Horvat, D. 1992: Geografska tipizacija demografskih območij v subpanonski SV Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana.
7. Popisi prebivalstva 1961, 1971, 1981 in 1991.

INDUSTRIJA KOT DEJAVNIK RAZVOJA ŠENTVIŠKE PLANOTE

Darja Kofol

UDK 62/67(497.12-15)

INDUSTRIJA KOT DEJAVNIK RAZVOJA ŠENTVIŠKE PLANOTE

Darja Kofol, Pečine 32, 65283 Slap ob Idriji, Slovenija

UDC 62/67(497.12-15)

INDUSTRY AS DEVELOPMENT FACTOR OF ŠENTVIŠKA PLANOTA

Darja Kofol, Pečine 32, 65283 Slap ob Idriji, Slovenia

Članek predstavlja življenje na Šentviški planoti potem, ko se je tu naselila industrija. Manjši dislocirani obrat Metalflexa je bil impulz za splošen razvoj območja, ki je še do nedavnega veljalo za manj razvito.

The article represents the life on Šentviška planota (region about 100 km west from Ljubljana) after the beginning of industry development. Small dislocated branch of Metalflex was an impulse for the general development of the region, which was considered as underdeveloped not so far ago.

Šentviška planota je vzpet svet med spodnjima tokovima rek Idrijce in Bače ter Bukovško grapo na vzhodu in predstavlja nekakšen prehod med dinarskim svetom in predalpskim hribovjem. Je tipična kraška planota, razjedena z različnimi kraškimi oblikami ter praktično brez površinsko tekočih voda. Površje planote je valovito in prekrito s precejšnjo preperelino, kar daje ugodne pogoje za kmetijstvo. Kljub temu je poljedelstvo le drugotnega pomena, saj je živinoreja tu že od nekdaj glavna kmetijska panoga. Planota v naravnem obsegu šteje 12 naselij, ki razen enega pripadajo tolminski občini, navadno pa z imenom Šentviška planota označujemo le 9 naselij na samem površju planote, ne pa tudi tistih na njenih robovih. Največje vasi so Šentviška Gora, Pečine, Ponikve in Prapetno Brdo, ostala naselja so manjša in nekatera bolj podobna zaselkom kot pravim vasem.

Šentviška planota je predvsem kmetijska pokrajina. Kljub tradicionalni usmerjenosti v živinorejo in navezanosti tukajšnjih prebivalcev na zemljo je doživljala hude pretrse in je dolgo veljala za manj razvito in demografsko ogroženo območje. Nova smer v razvoju Šentviške planote pa je bila začrtana v 70-ih letih, ko se je z namestitvijo industrije v to pokrajino začelo vračati tudi življenje.

Leta 1973 je podjetje Metalflex iz Tolmina, na Pečinah odprlo svoj prvi dislocirani obrat za sestavljanje signalnih in merilnih naprav (večinoma za gospodinjske aparate). Obrat je kmalu postal odlo-

čujoč dejavnik pri razvoju na planoti. V začetku je v njem dobilo zaposlitev le 12 delavcev, v nekaj letih pa se je močno povečalo tako število zaposlenih (leta 1990 zaposlenih 135 delavcev) kot tudi proizvodni program. Oddelek montaže, ki je opravljal le sestavljanje proizvodnih artiklov podjetja, je s svojim nezahtevnim programom pritegnil zlasti nekvalificirano žensko delovno silo, ki še danes predstavlja večino med zaposlenimi. Število zaposlenih je naraslo zlasti po izgradnji novih tovarniških prostorov leta 1978, ko se je zaposlovalo tudi vse več moških ter mladih takoj po končani osnovni šoli, kar pa je prispevalo k izredno slabi kvalifikacijski strukturi zaposlenih (kar 80 % jih ima končano le osnovno šolo).

Zaradi možnosti zaposlitve v neposredni bližini kraja bivanja se je postopoma zmanjševalo število delavcev, ki so se dnevno vozili na delo v bližnja zaposlitvena središča v dolini, ter tistih, ki so se za stalno odseljevali. Prav to je bil na planoti velik problem že od začetka 20. stoletja dalje, še posebno izrazito po drugi svetovni vojni. V tem času se je večina mladih družin odselila, doma na kmetijah pa so ostali le še starejši ljudje, ki so posestva vse težje obdelovali, tako da je začela propadati tudi kulturna pokrajina. K temu je precej pripomogla še oddaljenost in odrezanost krajev na Šentviški planoti od večjih središč ter zelo slabo razvita infrastruktura. Demografsko in gospodarsko propadanje je bilo najmočnejše v najbolj oddaljenih vaseh in zaselkih na planoti (Bukovski Vrh, Gor-

ski Vrh), v manjši meri, čeprav nič manj pereč, pa je bil ta problem tudi v večjih naseljih in na ugodnejših kmetijskih površinah.

Stalno upadanje števila prebivalcev in izseljevanje v dolino sta se v 70-tih letih praktično zaustavila. Možnost zaposlitve v obratu na Pečinah je zadržala zlasti mlade ljudi, ki so tako začeli verjeti v prihodnost življenja na planoti. Prišlo je celo do vračanja odseljenec nazaj na planoto; tu so si začeli urejati domove ter ponovno oživljati in modernizirati zapuščene kmetije. Danes je modernizirana že večina količkaj aktivnih kmetij, deloma po zaslugi občine in njenih prizadevanj za pospeševanje kmetijstva, deloma pa tudi kot posledica zviševanja standarda družin, katerih člani so se zaposlili v tovarni na Pečinah.

Poleg tega je zaposlovanje kmečke delovne sile v industriji vplivalo tudi na način obdelave posestev. Po 8-urni odsotnosti zaradi dela v tovarni ostane namreč kmetom le malo časa za delo doma, zato je opazna intenzifikacija obdelave in opuščanje senožeti ter tistih površin, ki jih zaradi lege ni mogoče v celoti strojno obdelati. Ta pojav je pogostejši pri kmetijah, kjer je več družinskih članov zaposlenih (oba starša, otroci), kot pa pri tistih, kjer je vsaj en član ves dan doma, zraven pa živijo še stari starši, ki so za delo na kmetiji še sposobni.

Uspešnost kmečkega, ali bolje rečeno polkmečkega gospodarstva, je v veliki meri odvisna prav od sestave gospodinjstva. Na Šentviški planoti se namreč ohranja tradicionalen način življenja v družini, kjer v skupnem gospodinjstvu živijo mlada družina in stari, še aktivni ali upokojeni starši. Tako se vsakdanja opravila doma in na kmetiji ter oskrba živine porazdelijo na več članov družine, zato ne prihaja do pretirane obremenitve posameznika. Kljub poldnevni odsotnosti enega ali več članov zaradi zaposlitve je ob pomoči kmetijskih strojev in v modernem opremljenem hlevu mogoče uspešno oskrbovati tudi večje kmetije.

Z možnostjo zaposlitve doma in ostajanjem mladih na kmetijah se je bistveno izboljšalo tudi razmerje med perspektivnimi in neperspektivnimi kmetijami. Večji odstotek kmetij brez nasled-

stva je še vedno prisoten v odročnejših vaseh na vzhodnem robu planote in je najverjetneje posledica večje oddaljenosti in manj ugodnih obdelovalnih površin ter zato slabših pogojev dela, medtem ko se je starostna in družinska struktura prebivalstva v naseljih na osrednjem delu planote bistveno izboljšala.

Vzporedno z demografskimi spremembami in razvojem kmetijstva se je v zadnjem desetletju močno spremenila podoba naselij. Zlasti po potresu 1976 je bilo zgrajenih precej novih hiš, večina kmečkih hiš škofjeloško-cerkljanskega tipa pa adaptiranih, navadno žal na škodo tradicionalne arhitekturne podobe. Število novogradenj je naraščalo tudi še v 80-tih letih, saj mladi, ki ostajajo doma, navadno investirajo v gradnjo nove hiše, čeprav bi stara z določeno adaptacijo dajala ugodne bivanjske pogoje za dve družini. To jim omogoča dohodek od zaposlitve v vaški tovarni, medtem ko so njihovi stroški bivanja relativno majhni, saj navadno živijo v hiši skupaj s starši in si že z nekajletnim delom prihranijo dovolj za gradnjo hiše.

V povezavi s tovarno se je na Šentviški planoti posodobila tudi infrastruktura. Prav potreba industrije po različnih infrastrukturnih elementih je zahtevala čimprejšnjo izgradnjo tako vodovodnega in telefonskega omrežja, kot tudi ureditev in asfaltiranje cestnih povezav ter uvedbo avtobusne linije, ki služi predvsem za prevoz delavcev v tovarno na Pečine in otrok v šolo na Šentviško Goro ter Most na Soči.

Vsakodnevno prihajanje v tovarno na Pečinah je marsikaterega delavca vzpodbudilo, da se je začel tudi oskrbovati v trgovini poleg tovarne, ki je dokaj dobro založena in privablja vedno nove stranke s cele planote. Pravzaprav bi za Pečine že lahko rekli, da so postale nekakšno gravitacijsko središče na Šentviški planoti, zagotovo pa bi postale centralni kraj takrat, ko bi se sem preselila še štirirazredna osnovna šola s Šentviške Gore.

Po skoraj 20 letih delovanja Metalflexovega obrata na Pečinah lahko z gotovostjo trdimo, da je bila pridobitev industrije za Šentviško planoto življenjskega pomena. Neposrednih učinkov indu-

Slika 1: Šentviška planota je dvignjen in uravnan kraški svet med spodnjima deloma dolin Idrijce in Bače in predstavlja nekakšen prehod med dinarskim svetom na jugu in Julijskimi Alpami na severu. Po dolini Idrijce seže sem mediteranski vpliv, kar je izredno ugodno za kmetijstvo, ki je tu že od nekdaj prevladujoča dejavnost. Na sliki v ozadju Krn. (Foto: K. Kofol.)

Slika 3: Šentviška gora je verjetno najstarejše naselje na planoti, ki ji je dalo tudi ime. Arheološke najdbe pričajo o naselitvi v mlajši železni dobi, v srednjem veku je bila tukajšna dekanija pomemben upravni center, danes pa kljub zgodovinski tradiciji vodilnega kraja izgublja svoj pomen. (Foto: K. Kofol.)

Slika 2: Potres leta 1976 je močno prizadel naselja na planoti. S popotresno obnovo se je spremenila podoba vseh vasi, saj je bila večina poslopij obnovljena, kar nekaj starih kmečkih hiš pa so zamenjale montažne stavbe. Podobno kot drugod v Posočju je v tem času nastala velika škoda v kulturnovarstvenem pogledu. (Foto: K. Kofol.)

Slika 4: Vas Pečine sčasoma pridobiva vlogo centralnega kraja na Šentviški planoti. K temu je veliko prispevala tovarna, še več pa sama lega vasi v osrednjem delu planote ter ugodne cestne povezave z ostalimi naselji. (Foto: K. Kofol.)

strije na planoti praktično ni, posredno pa se njena prisotnost čuti na vsch področjih gospodarskega in družbenega življenja, saj se obrat uspešno vključuje v reševanje različnih problemov, ki se javljajo

na Šentviški planoti. Pri prebivalcih planote je tako zrasla zavest, da je tovarna "njihova" in neodtujljiva in brez dvoma bi ob izgubi tovarne ponovno oživele stare tendence izseljevanja, demografskega na-

Slika 5: Novi tovarniški prostori so bili zgrajeni leta 1978 na travniku, ki je ločeval spodnji in zgornji del Pečin. Nekoliko moteče deluje izgled in velikost tovarne, proizvodnja sama pa je dokaj čista, kar je bil tudi predpogoj za lokacijo sredi kmetijske pokrajine. (Foto: K. Kofol.)

Slika 6: Za planoto je značilna arhitektura škofjeloško-cerkljanskega tipa, vendar se je ohranila le v manjši meri. Staro podobo imajo le še zapuščene in pa neperspektivne kmetije, medtem ko je večina hiš in gospodarskih poslopij obnovljenih in moderniziranih po standardnem vzorcu na škodo arhitekturne dediščine. (Foto: K. Kofol.)

zadovanja in propadanja kulturne pokrajine. Zato postaja še kako pomembno vprašanje bodočega razvoja Šentviške planote. Edina primerna rešitev bo vsekakor tista, ki bo še naprej spodbujala sodelovanje tovarne z njenim "zaledjem", na drugi strani pa ohranjala stare tradicionalne oblike življenja. Upoštevati je namreč treba, da je Šentviška planota zaključena geografska enota z dokaj specifičnimi oblikami življenja, ki bi jih pri načrtovanju razvoja nikakor ne smeli zanemariti. Tako bi npr. širitev tovarne na račun povečanega števila delovne sile pripeljala do priseljevanja industrijskih delavcev na Šentviško planoto, ti pa bi se s svojim drugačnim načinom življenja le s težavo vključevali v življenjske tokove delavcev - kmetov, ki predstavljajo prevladujoč družbeni sloj na planoti. Povečano število prebivalcev bi zahtevalo tudi gradnjo večjega števila stanovanj oziroma delavskega naselja, kar bi pokvarilo videz pokrajine, ki je danes kljub modernizaciji še vedno izrazito podeželski. Podobno bi povečana intenzifikacija kmetijstva z uvajanjem raznih modernih tehnik ter monokultur pripeljala do novih problemov, ki zaenkrat Šentviške planote še ne ogrožajo (tu mislim predvsem na ekološke probleme), bistveno pa bi se s tem spreme-

nila tudi sedanja pestrost v pokrajini. Razvoj Šentviške planote naj bi potekal predvsem v smeri uvajanja novih terciarnih in kvartarnih dejavnosti ter nadaljnjega razvoja in modernizacije infrastrukture oziroma pogojev bivanja. Tovarniški obrat sam pa naj bi se v prihodnje razvijal predvsem v smislu kvalitete, ne pa kvantitete, saj bi vsakršno širjenje proizvodnje pripeljalo do novih procesov v demografskem razvoju, kajti na planoti je danes izkoriščena praktično vsa potencialna delovna sila. Ob načrtovanju razvoja je treba predvsem upoštevati tradicionalne okvire, ki zagotavljajo tako mero ravnovesja, kakršna je na planoti prisotna danes.

1. Krajevni leksikon Slovenije, 1968, 1. knjiga. Ljubljana.
2. Marušič, B. 1980: Šentviška planota. Ljubljana.
3. Melik, A. 1960: Slovensko primorje. Ljubljana.
4. Meze, D. 1988: Kmetije na Šentviški planoti in v Trebuši. Geografski zbornik 28. Ljubljana.
5. Miklavčič-Brezigar, I. 1987: Šentviška planota - življenje na njej danes. Primorska srečanja 76,77. Nova Gorica.

TIPI POKRAJIN V POREČJU MIRNE

Maja Topole

UDK 911.5(497.12-12)

TIPI POKRAJIN V POREČJU MIRNE

Maja Topole, mag., Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka 13, 61000 Ljubljana, Slovenija

Članek predstavlja manj znano območje srednje Dolenjske, porečje Mirne. Regija je izredno heterogena, še posebej očitne so razlike med legami v kotlini, gričevju, hribovju in na planoti.

UDC 911.5(497.12-12)

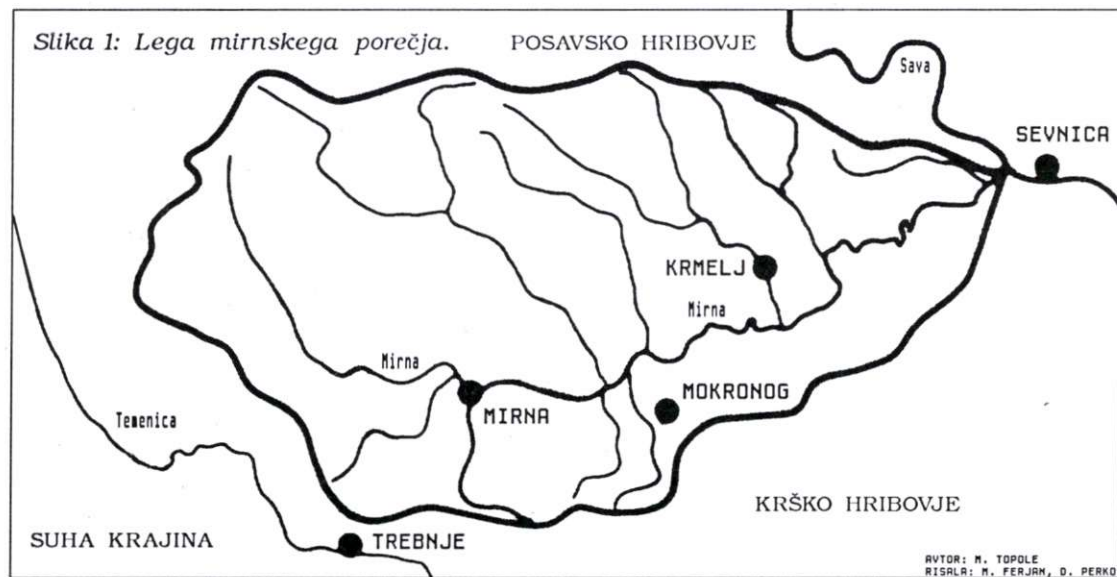
LANDSCAPE TYPES IN MIRNA RIVER BASIN

Maja Topole, M.Sc., Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka 13, 61000 Ljubljana, Slovenia

The article represents the basin of a small river named Mirna. This is a less known and extra heterogeneous region belonging to the Middle of Dolenjsko. The differences among the locations on the flat, in the more or less hilly regions or on the plateau are particularly evident.

Predstavljamo vam celotno porečje dolenske reke Mirne ali mirnsko dolino v širšem smislu. Približno 300 km² velika pokrajina srednje Dolenjske leži med savsko prometno osjo in dolenskim podoljem oziroma temeniško dolino. Ker je širše območje v vseh smerih težje prehodno, ima Mirnskomokronoška kotlina z osrednjo vodno žilo rečico Mirno kot posredovalka prometa v prečni smeri toliko pomembnejšo vlogo. Zvezo olajšujeta predvsem nizko razvodje med Mirno in Temenico pri Trebnjem in lahek prehod relativno visokega Krškega hribovja skozi mirnsko deber jugozahodno od Sevnice (1, 3 in 4).

Meja porečja se najbolj dvigne in je najjasnejša na severu, kjer teče po širokem hrbtu Jatne. Vzhodno od naselja Radgonica izmerimo tudi njegovo največjo absolutno višino (848 m). Na severozahodni strani proti savskemu in na zahodni strani proti temeniškemu porečju je razvodnica težje določljiva, saj se tu, v kraškem svetu, uveljavlja tudi podzemni odtok. Zaradi tektonskega dvigovanja v severnem in zastajanja v južnem delu je porečje izrazito asimetrično, s hidrografskim težiščem, pomaknjanim daleč na jug. Izteče se na višini 182 m, kjer se pri Sevnici Mirna izliva v Savo.

Regija ima v vseh pogledih izredno zapleteno strukturo, saj je prehodna v litološkem, reliefnem in klimatskem smislu. V območju je očitna dediščina nekdanjih panonskih morskih zalivov, tu gre za stik Dinarskega krasa, Posavskega hribovja in Krškega hribovja in za preplet alpske in dinarske tektonike. Kjer zgradba ni grudasta, slemena in vodotoki tako slede predvsem smerema vzhod - zahod in severozahod - jugovzhod (1, 3 in 4).

V tej pestri pokrajini lahko jasno ločimo štiri morfološke enote. Valovito in le okrog naselja Puščava popolnoma ravno **kotlinsko dno** obdaja **gričevnat svet**, ta pa proti razvodju postopno ali v obliki naravnih stopenj preide v **hribovje**. V tej smeri torej rasejo relativne višine in v severnem, najbolj razčlenjenem, povirnem delu hribovja presežejo celo 300 m. Četrto enoto predstavlja **plano-tast svet**, ki pa ni sklenjen in je manj obsežen. Pripadnost morfološki enoti je ena najpomembnejših značilnosti posamezne mikroregije.

Hribovje se sklenjeno vleče po severnem, vzhodnem in jugovzhodnem delu porečja, v grobem do črte Gornik - Moravska gora - Zabukovje - Hom - Štajngrob - Srednik - Jelovec - Tržišče - Vrh nad Mokronogom. Osamljen otok z nižjimi nadmorskimi višinami predstavlja južno razvodje okrog Debenca, ki ima

Preglednica 1: Površine in deleži posameznih morfoloških enot v porečju.

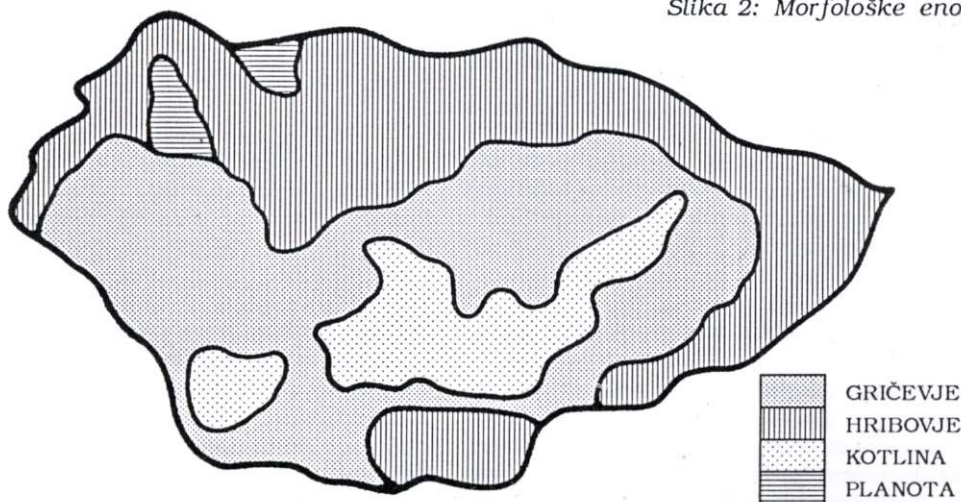
Morfološka enota	Povprečna nadmorska višina v m	Površina v km ²	Deleži v %
Gričevje	353	133.4	44.9
Hribovje	496	117.3	39.5
Kotlina	260	38.0	12.8
Planota	686	8.3	2.8

prav tako izredno reliefno energijo. Ta je odvisna od višinske razlike med najvišjo in najnižjo točko v kvadratu 1 krat 1 km, ki v hribovitem svetu večinoma presega 150 ali celo 200 m (2). Mejo med hribovjem in gričevjem smo potegnili tako, da smo poleg reliefne energije upoštevali še razširjenost vinogradniških površin. Te pogosto dajejo pečat gričevnati pokrajini; govorimo celo o vinogradniških območjih. V hribovju pa so vinogradi raztreseni, izjema je le nižje Debenško hribovje na jugu.

Gričevje je sklenjen pas okrog kotline s prevladujočimi višinami od 300 do 500 m. Na jugozahodnem delu sega tudi čez razvodnico. Najožji je južno od kotline, kjer ga utesnjuje Debenško hribovje.

Za **gričevje in hribovje** sta značilna slemenastodolinasti relief in izredna razčlenjenost. Vzrok je v različni

Slika 2: Morfološke enote.

AVTOR: M. TOPOLE
RISALA: M. FERJAN, D. PERKO

vodni prepustnosti, odpornosti in starosti kamnin in v hitrem menjavanju površin z različnim deležem trdih in mehkih karbonatov in silikatov. V obeh enotah so v prevladi triadne kamnine, prisotne pa so tudi ostale, od permokarbonske naprej. Povsod opazamo velike razlike v naklonih, povprečna nagnjenost pa meri v gričevju 16,8° in v hribovju 20,5°. Ena od pomembnih razlik med obema enotama je v prisotnosti plioleistocenskih glin. Najdemo jih le v gričevju, kjer prekrivajo dobro desetino površin. V hribovju in gričevju prevladujeta fluviodenucijski in fluviokraški tip reliefa. Pri prvem odteku voda površinsko, posledica je ploskovno spiranje in globinska erozija. Pri drugem pa se temu zaradi prisotnosti karbonatnih, prepustnih kamnin pridruži še kemično delovanje vode, korozija; voda odteka tudi podzemno.

V gričevju in hribovju prevladujejo rjave prsti na apnencih in dolomitih in kisle rjave prsti na karbonatih s silikatnimi primesmi (tudi t. i. kremenica). Razen tega je v gričevju še precej rjavih prsti na mešanih kamninah, v hribovju pa občuten delež kislinskih rjavih prsti na silikatni osnovi, močno občutljivih za erozijo. V gričevju, še posebej pa v hribovju, je prvenstvena gozdna raba tal; najbolj je razširjen bolj ali manj kisloljubni bukovi gozd. Po obsegu sledijo travniške površine, ki se zlasti v odročnejših, neugodnejših legah zaraščajo. Ostale rabe so v hribovitem svetu manj razširjene, v gričevju pa je še precej njivskih in pokrajinsko pomembnih vinogradniških površin.

Gostota dolin in grap oziroma razrezanost je v gričevju še večja kot v hribovju, zato je zanj značilna poselitve v obliki številnih zaselkov, ki so močno podvrženi praznjenju, odseljevanju prebivalstva (depopulacija). Povprečna velikost naselij je v višinskem pasu od 600 do 799 m nekaj večja od tistih v pasovih od 400 do 599 m. Hribovje je prijaznejše že zaradi svojih obsežnih, sončnih slemen, k razvoju tamkajšnjih naselij pa prispevajo v zadnjem času še dobre povezave s centralnimi kraji zunaj območja. Manj ugodni so le osončni predeli Krškega in Debenškega hribovja in tista območja severno od kotline, kjer poteka slemenitev v sme-

ri vzhod - zahod. Poudariti moramo, da gre v obeh morfoloških enotah za inverzno poselitve, saj so poseljeni predvsem vršni deli vzpetin, ker so spodnji deli pobočij prestrmi in prejmejo premalo sončne energije. Gostota poselitve je v gričevju večja (38 ljudi na km²) kot v hribovju (28 ljudi na km²), a tu je v zadnjih 30 letih število prebivalcev nekoliko bolj upadlo kot v hribovju. V gričevju se splošna slika močno izboljša na račun dveh otokov z vsestransko ugodnejšimi razmerami. Na zahodu nudi boljšo osnovo poselitvi in obdelavi nižji svet okrog Gabrovke in grezajoče se Moravske kotlinice, na severovzhodu pa blaga miocenska pokrajina Šentjanskega.

Težišče porečja je v **Mirnsko-mokronoški kotlini**, ki se razteza od Mirne na zahodu do 8 km oddaljenega naselja Pijavice na vzhodu. Na tej razdalji se dno spusti le za okrog 17 m. Najgloblje vgričevje seže ob mirnskem pritoku Bistrici pri Šentrupertu, kjer je svet manj mokroten; tu, na najširšem delu, doseže širino okrog 4,5 km. Nadaljevanje kotline proti zahodu predstavlja grezajoča se Vejarska kotanja onstran debri pri Mirnskem gradu, na SV pa prehaja v Krmeljsko kadunjo, prav tako del mirnskosenovskega podolja.

Obstaja več dokazov, da se kotlina še danes ugreza:

- vodotoki se stekajo proti kotlini koncentrično,
- vodotoki poplavlajo,
- najmlajši sedimenti so naloženi v debelih plasteh,
- slemena visijo proti kotlini in se potaplajo vanjo.

Na dnu kotline, drugih manjših depresij in širših dolin se torej uveljavlja fluvioakumulacijski tip reliefa (rečni nanosi), s čimer so povezani manjši nakloni (do 2°). Poplavni svet zajema okrog 6 % vseh površin porečja. Na aluvialnih (holocenskih, najmlajših) tleh so razvite srednje močno oglejene prsti. Zaradi mokrotnosti in slabe nosilnosti so tla izkoriščena predvsem za travnike. Le osrednje mokrotno dno pokriva poplavni gozd, ki ima pomembno vlogo pri ohranjanju ekološkega ravnovesja.

Vsestransko ugodnejši je nekoliko dvignjen, pred poplavami varen kotlinski

Slika 3: Zaledje Šentrupert je eno največjih vinogradniških območij Mirnske doline. Vinogradi pokrivajo sončna pobočja gričevja, ob slemenskih in pobočnih poteh pa so nanizane obnovljene ali celo nove zidanice. (Foto: M. Topole.)

Slika 5: Pogled z vinorodnega Šentruperškega gričevja čez najširši del kotline. Spredaj vidimo veselogorsko sleme, za njim Brinjsko polje, naselja in njive na obrobni terasah in na sredi ohranjen poplaverni gozd. V ozadju leži ob prehodu v jugovzhodno gričevje in hribovje trg Mokronog, ki je bilo nekoč najpomembnejše naselje v porečju. (Foto: M. Topole.)

Slika 4: S Topolovca v Boštarijskem hribovju je lep razgled na južnejše, gozdnato in senčno Krško hribovje. Pred nami je slemensko naselje Vrh, onstran mirnske debri, ki jo le slutimo, pa vidimo kraško ravnoto pri Turiškem gradu. (Foto: M. Topole.)

Slika 6: V preteklosti je bil dodobra obdelan tudi planotast in zakrasel svet. Danes pa so taki predeli podvrženi ozelenjevanju in zaraščanju. Na sliki so kulturne terase kraške krpe v Dolskem hribovju. To je zelo redko poseljena pokrajina, ki se še prazni; posebno neugodna je precejšnja oddaljenost od centralnih naselij. (Foto: M. Topole.)

rob. Predstavljajo ga spodnji deli v kotlini segajočih slemen, ki so prekriti z naplavljenimi terciarnimi ilovnatoglinenimi nanosi, redko pa se na površini pokažejo starejši karbonati in silikati. Predel je gosto poseljen in pokrit z njivami. Občutljivejšje kulture so zaradi temperaturnega obrata, meglenosti in nevarnosti pozzeb v kotlini umaknjene v višji, termalni (topli) pas.

Kotlina je območje največje zgoš-

čenosti prebivalstva. Naravni gozd belega gabra se je tu že zelo zgodaj umaknil kmetijskim površinam in naseljem. Izračunali smo gostoto 154 prebivalcev na km², a ker mokrotno dno sploh ni posejano, jih na km² dejansko živi nad 300.

Kotlinska naselja so edina, kjer število prebivalcev v zadnjih 30 letih rase. K temu pripomoreta predvsem ugodna reliefna lega in prometni položaj. Izkoristili sta ju zlasti največji naselji mirnskega porečja Mirna in Mokronog, ki opravljata centralne funkcije druge stopnje.

Najbolj neugodne razmere vladajo na območju **planot**. Krpe kraškega sveta najdemo znotraj severozahodnega hribovitnega dela porečja, ali drugače: znotraj dolskega nariva. Območje ima največjo povprečno nadmorsko višino in zaradi prevladujočega podzemnega vodnega odtoka težave pri oskrbi z vodo. Na planoti so razvite rjave in kisle rjave prsti na apnencih in dolomitih. Primerne so predvsem za gozdno in travno rastje, njive pa so najpogosteje v izravnanim dnu vrtač. Neperspektivnost se ne kaže le v najmočnejšem upadanju števila prebivalcev, ampak tudi v zaraščanju travnikov in sploh v propadanju kulturne pokrajine. Naselja so najmanjša, so najbolj od-

daljena od centralnih krajev in imajo kar dobro tretjino kmečkega prebivalstva.

Če pa upoštevamo še dodatne reliefne in druge pokrajinske dejavnike, lahko obravnavano porečje, za katero je značilna izredna raznolikost, razdelimo še na manjše pokrajinske enote.

1. Gams, I. 1984: *Regionalizacija nizke Jugovzhodne Slovenije. Dolenjska in Bela krajina*. Ljubljana.

2. Gams, I. 1986: *Za kvantitativno razmejitev med pojmi gričevje, hribovje in gorovje. Geografski vestnik 58*. Ljubljana.

3. Melik, A. 1959: *Posavska Slovenija*. Ljubljana.

4. Melik, A. 1962: *Geografski pregled Dolenjske. Dolenjska zemlja in ljudje. Novo mesto*.

5. Topole, M. 1990: *Fizična geografija Mirnske doline s posebnim ozirom na rabo tal. Magistrska naloga na Oddelku za geografijo FF. Ljubljana*.

6. *Začasni podatki popisa 1991*.

INTERKULTURNA VZGOJA - VZGOJA ZA SOŽITJE Dragica Motik

Svet, v katerem živimo, ni bil še nikoli v zgodovini tako prepleten kot sedaj, hkrati pa je v tem svetu nepregledna množica problemov, ki vplivajo drug na drugega in jih s tradicionalnimi načini ne moremo odpraviti. Geografsko gledano na življenjski prostor ugotavljamo, da smo v tesnem stiku z vsemi deli tega sveta, v političnem smislu čedalje bolj prihaja do izraza en svetovni sistem, s sociokulturnega vidika prihaja do najrazličnejših intenzivnih odnosov med narodi, v ozadju vsega pa ostaja problem kulturne samobitnosti, ki je osnovna človekova duhovna potreba in gledano v perspektivi vključuje pravice vsakega posameznika do individualne in nacionalne samobitnosti in neodvisnosti. Kulturna identiteta je prvi pogoj srečevanja in sodelovanja, tako na individualni kot na globalni ravni. Pedagogika in šolstvo tako stojita pred novo, pomembno nalogo: vpeljati učni princip prihodnosti - medkulturno (interkulturno) vzgojo.

Države zahodne Evrope so pred 20 leti spoznale pojav močne imigracije iz "tujega" kulturnega okolja in se tega tudi ustrašile. Strah pred novim, tujim jih je silil k ustvarjanju pozitivne družbene naravnosti do drugačnih, ki naj bi omogočila sistematično spoznavanje druge kulture in tako prispevala k sožitju oz. preprečila medkulturne

konflikte. Pobuda o interkulturni vzgoji ima svoje korenine v evropskem prostoru, nastala je iz potrebe po sanaciji problemov migrantov, prerasla pa je v potrebo po vzgoji celotne populacije, saj so jo procesi gospodarske in politične integracije Evrope dodatno pospešili. Izkušnje zahodnih držav kažejo, da parcialno reševanje teh problemov, kot npr. organizirana dodatna pomoč otrokom migrantov ločeno od večinske populacije, ne rešuje problema celovito. Zato so pričeli drugače. K vzgoji za sožitje je potrebno poleg otrok manjšinske populacije (v tem primeru otrok migrantov) vključiti celotno, tudi večinsko populacijo. Interkulturna vzgoja mora postati integrativna sestavina splošnega izobraževanja vseh otrok in na vseh starostnih stopnjah. Medkulturna vzgoja je pogoj za sožitje večine in manjšine, "domačinov" in "tujcev".

Medkulturna vzgoja ni nov učni predmet, to je vzgojni princip, ki pomaga mlademu človeku prestopiti mejo etnocentrizma, se usmeriti in iskati poti do drugih in drugačnih. To je vzgoja za strpnost. To je pot, ki pelje k samemu sebi, k posamezniku, k spoštovanju različenosti, medsebojnem spoštovanju in razumevanju, to je vzgoja za mir in sožitje. Medkulturni princip je zasnovan na enakopravnosti kultur, jezikov, vrednot, ki druga drugi ne konkurirajo, temveč se bogatijo in dopolnjujejo. Le-to omogoča "žive vezi" z "živimi kulturami". Da bi dosegli optimalno raven družbene naravnosti do drugačnih, je potrebno prehoditi štiri stopnje.

Prva stopnja je le zaznavanje druga-

čnega, druge kulture in oblikovanje lastnega stališča. Druga stopnja je oblikovanje strpnosti do druge kulture in sprejemanje le-te z vso vestnostjo in spoštovanjem. Na tretji stopnji pa drugo kulturo sprejemamo kot popolnoma enakovredno in šele v naslednji fazi lahko pričakujemo, da bodo posamezni elementi druge kulturne sfere postopoma sprejeti kot elementi lastne multikulturne skupnosti. V naprednih zahodnih demokracijah so različno operacionalizirali cilje. V ZRN, pa tudi na Švedskem, v Švici, manj v sosednji Avstriji, se stvari lotevajo z vso resnostjo. Ob reviziji, prenovi učnih programov, načrtov in pripravi učbenikov in didaktičnih gradiv s pridom vnašajo elemente medkulturne vzgoje. Dolgo časa so največ možnosti za interkulturno vzgojo pripisovali dopolnilnemu pouku maternega in tujih jezikov, na kar nas navajajo programi seminarjev za učitelje. V zadnjih desetih letih pa se poudarja interkulturna vzgoja kot vzgojno načelo pri vseh predmetih. Ali imamo pri pouku geografije dovolj možnosti za uresničevanje tega načela? Iz "Učnih ciljev za edini svet" povzemam nekaj operativnih ciljev medkulturne vzgoje na razredni (pri predmetu Spoznavanje narave in družbe) in predmetni stopnji (pri geografiji):

- predšolska stopnja: otroci doživljajo sebe in svojo identiteto, doživljajo soljudi, kako živijo in delajo, učijo se od otrok tujih delavcev pri nas, kako so oni živeli v svoji državi, iz katere so prišli, jih obiščejo na domu, povabijo jih na svoj dom, povabijo njihove starše, sprašujejo jih o vzrokih njihovega prihoda, naučijo se pesem v njihovem jeziku, naučijo se nekaj besed v njihovem jeziku (pozdrav, številke), pogledajo si slikanice iz države porekla svojih sošolcev, skupaj pripravljajo preproste jedi, tipične za državo porekla teh sošolcev, "potujejo" v njihove države in spoznajo nekaj značilnih elementov iz preteklosti in sedanjosti določene dežele, ogledujejo si diafilme o teh deželah in podobno,

- osnovna šola, razredna stopnja (cilji so zastavljeni za predmet Spoznavanje narave in družbe): otroci primerjajo svoje življenje z življenjem otrok - migrantov, spoznavajo in sprejemajo tuje (otroci tujih delavcev v mojem okolju, otroške usode), spoznavajo življenje migrantov (odprava predsodkov, otroci tujih delavcev), doživljajo mnogostranskost v svetovni družini (identiteta, solidarnost, človekove pravice), različne načine (oblike) kulturnega izražanja na svetu, spoznavajo življenje svojih vrstnikov v drugih državah in podobno,

- osnovna šola, nižja predmetna stopnja, 6. in 7. razred (cilji, ki so si jih zastavili pri geografiji, igra vlog): otroci spoznavajo samega sebe kot člana edine svetovne skupnosti in hkrati spoznavajo sebe kot člana drugačne kulturne skupine, učitelji trajno vključujejo otroke drugih narodnosti, jezikovnih in kulturnih skupnosti v aktivno delovanje ("slikanje" države porekla, pripovedovanje "živih" prizorov),

- osnovna šola, višja predmetna stopnja, 8. in 9. razred (cilji, ki so jih zastavili pri predmetu geografija): iskanje stikov z drugimi kulturami v domačem okolju (kaj je lahko vzrok nesporazumov, netolerance, medsebojnega sovražstva med skupinami oz. kulturami zaradi nepoznavanja), vživljanje v položaj beguncev, predstava (opis), kako bi se v tem položaju sami počutili, obnašali, ukrepali, s kakšnimi problemi bi se spoprijeli, navezovanje stikov z ljudmi iz drugih kultur, ki živijo v lastni krajevni skupnosti, pogovarjanje o njihovi domovini in življenju, spoznavanje problemov beguncev, preko katerih so vsi vpeti v regionalne, nacionalne in svetovne okvire, vživljanje v položaj ljudi iz drugih držav, ki jih obiščejo (ocenijo njihove reakcije do turistov, negodovanje, veselje, občudovanje),

- srednješolska stopnja: srečanje s pojmom samobitnost, identiteta (primeri iz različnih jezikovnih in kulturnih okolij), opazovanje in opisovanje pripadnikov drugih kultur v domačem okolju (zavestno zaznavanje, poskus razumevanja le-te), učenci daljše časovno obdobje opazujejo vedenje in izražanje ljudi, pripadnikov drugih kultur v različnih situacijah, okoljih, vlogah, analizirajo ugotovitve.

Povsem jasno je, da medkulturna vzgoja ne more zaživetiti tam, kjer živijo predsodki. Predsodki se oblikujejo do določene skupine ljudi, ki ima v družbi najmanjšo moč. Spoznamo jih po zunanjih elementih, ki identificirajo kako skupino (obleka, jezik, obnašanje, navade, religija ipd.). Zaradi predsodkov se odnos do določene skupine poenostavlja, stvari se pretirano in ekstremno negativno vrednotijo. Predsodki varujejo skupino, ki jih ustvarja, pred negotovostjo in strahom, ki zahteva enostranske in jasne miselne vzorce. Na takšen način prispeva k dvigu lastne cene in vrednosti nasproti drugim, ki so skozi to diskriminirani in tako se stopnjuje občutek večje vrednosti lastne etnične oz. socialne skupine. Družbeno ozračje, ki je napolnjeno s predsodki, omogoča in dovoljuje agresijo do pripadnikov drugih skupin "outgroup" od strani "ingroup".

Za življenje v eni skupini se spleča imeti predsodke, saj to omogoča status quo obstoječega vrednostnega sistema in lastna družbena vloga je tako zavarovana. Tako je izključna možnost, da bi lahko prišli sami na rob družbe in postali objekt predsodkov.

Predsodki vplivajo na mišljenje, to pa vpliva na sprejemanje. "To kar želimo videti, dejansko tudi vidimo". Mehanizem predsodkov vpliva oz. vodi kognitivne procese. Predsodki, zlasti do tujcev, vplivajo na družbeno segregacijo in v tem se obe skupini obnašata etnocentrično in celo krepi ta to obnašanje. Lastni kulturni vzorec postane absolutni zakon, njegovi principi postanejo merilo ocenjevanja in obnašanja oz. načina življenja. Pri prizadetih se sovražno vedenje na osnovi strahu in negotovosti začne reflektirati in tako pridemo v krog, v katerem se eni kot drugi napajajo z

negativnimi naboji.

Predsodkov ne dedujemo, ampak pridobimo od drugih, najpogosteje od staršev, vzgojiteljev, medijev, širše družbe. Ti so iracionalni, nimajo opraviti z razumom, zato jih z razumom tudi težko odpravljamo. Začnejo se pojavljati v 4. in 5. razredu osnovne šole, s 15. letom starosti pa mladostnik začne posnemati vzorce odraslih.

Pri odpravljanju predsodkov v šoli ob pouku je pomembno vedeti, da so predsodki nastali iz strahu in negotovosti, globoko so vtisnjeni v človekovo zavest in imajo za vsakega posameznika pomembno funkcijo, zato se jih ni lahko otresti; da predsodki določajo sprejemanje, zaznavanje, čustvovanje in obnašanje, sprejemanje, tako da je ocenjevanje realnosti omejeno in se orientira na merila lastne kulture; da so predsodki iracionalni in zato ne morejo biti odpravljeni z racionalnimi argumenti. Če želimo spremeniti predsodke, mora biti spremenjen celotni življenjski vzorec.

Življenje brez predsodkov je življenje brez strahu, je sproščeno. Prisotnost različnih nacionalnosti je vzeto kot dejstvo, to je družba, kjer so vse kulture in jeziki enakovredni. Znebiti se je treba predsodkov in relativizirati lastna merila vrednosti ter akceptirati način življenja drugih. Ker je ta proces povezan s prestrukturiranjem osebnosti, je lahko uresničljiv le na ravni aktivnega delovanja, občutenja.

Geografija lahko s preučevanjem drugih dežel in okolij veliko prispeva k spoznavanju ljudi, običajev in njihove kulture. Prav preko pouka geografije lahko dokažemo, da je stvari potrebno gledati tudi z očmi drugih. Pouk moramo naravnati odprto, naj otroke izziva k vprašanju, naj opozarja na probleme in fenomene življenjskega okolja, naj omogoča učencem aktivno doživljanje sveta. Cilj vsega je vplivati na predsodke in jih zmanjšati oziroma odpravljati. Osnova učnega procesa je odprtost za različne kulture iz našega vsakdanja. Že z vstopom v šolsko poslopje je potrebno dobiti vtis naravnosti šole (stenske slike, karte držav oz. okolij porekla učencev, večjezikovna navodila itd., da se domači in tuji otroci skupaj učijo, da njihova jezikovna in kulturna identiteta ne trpi). Če bomo sodelovali drug z drugim, se bomo ob delu spoznavali in probleme glede razumevanja zmanjšali na minimum. Prisotnost predsodkov v družbi naj učitelj izrabi kot izziv za samospoznavanje in ne kot problem. Prisotnost učencev iz drugih držav pa je možnost, da preko igre vlog učenci v razredu spoznajo druge države, kulture in obnašanja tamkajšnjih ljudi. Projektno zasnovano delo v šoli, ki vključuje tudi srečanja ter izmenjavo učencev, delo na istih temah (ekologija), pa prispeva k razumevanju in vzgoji o skupni odgovornosti za naš Edini svet.

Geografija ponuja neizmerne možnosti, saj je njen predmet preučevanje življenja ljudi

v različnih naravnogeografskih družbenih razmerah in v sodelovanju z ostalimi predmeti na šoli se ponujajo možnosti za interdisciplinaren pristop pri mnogih vsebinah.

Medkulturna vzgoja mora prispevati k zavestnemu vodenju obnašanja ljudi. Cilj bo dosežen šele takrat, če bomo pri ljudeh sprožili nova videnja, spodbude, vprašanja in razmišljanja.

6. ILEŠIČEVI DNEVI

Igor Jurinčič

Letošnji že 6. Ilesičevi dnevi so v petek, 21. februarja potekali v dvorani Smel-t-a na Dunajski cesti, kjer so udeleženci napolnili dvorano s 450 sedeži, v soboto, 22. februarja pa na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete. Oddelek za geografijo je kot organizator letos prvič zagrizel v jabolko in drugi dan Ilesičevih dnevov organiziral delo v različnih pedagoških delavnicah: o interkulturalni vzgoji, projektni metodi, videu in računalniku pri pouku geografije.

Organizatorju je uspelo pripraviti zbornik pred seminarjem, kar je udeležencem olajšalo spremljanje referatov in omogočilo bolj aktivno vlogo v diskusiji.

Uspešno in zanimivo za učitelje je sodelovanje strokovnjakov iz geografije sorodnih strok. To je potrdila tudi diskusija, ki se je razvila po nastopih priznanega ekonomista in poznavalca makroekonomskih razmer v Sloveniji dr. Jožeta Mencingerja ter meteorologov dr. Lučke Kajfež - Bogatajeve in dr. Andreja Hočvarja. Prvič je uspelo organizatorju pritegniti tudi geografa iz Evropskih dežel: dr. Volkerja Albrechta iz Bonna. Prvi dan je predstavil znanje osmošolcev v Nemčiji, drugi dan pa računalniški program "Geolab", ki deluje na PC-jih. Primeren je za delo z učenci pri spoznavanju zakonitosti v alpski pokrajini. Učenci lahko spreminjajo izbrane parametre: petrografsko pozlago, količino padavin, rabo tal... in takoj opazujejo posledice v pokrajini na ekranu.

Med odmori se je vrtel video "Karavanški predor" z vsebino o geologiji, vodah in prometu. Video lahko naročite pri tajništvu ZGDS.

V avli je bila naprodaj široka ponudba strokovnih knjig s področja geografije in sorodnih strok, časopisi ZGDS (možna so bila tudi naročila), učbeniki, priložniki, zborniki, karte. Pri predstavniku Ljubljanskega GD so se udeleženci lahko prijaviili in dobili informacije za ekskurzije. Pri istem društvu so lahko naročili tudi zbirko ali posamezne diapozitive iz različnih pokrajin Slovenije, ki so zelo uporabni pri pouku predmetov "Geografija Slovenije" in "Domača pokrajina".

Delavnica "Računalnik pri pouku geografije" je opozorila, da imajo učitelji takšnega znanja premalo n ga želijo pridobiti na dodatnih seminarjih, ki bodo namenjeni izključno tej vsebini.

Ker je bilo udeležencev pri posameznih delavnicah preveč za uspešno delo, velja naslednje leto razmisliti, kako organizirati delavnice z isto vsebino v več skupinah, da bo delo potekalo bolj učinkovito in aktivno.

TURIZEM NA PODEŽELJU V EVROPI IN PRI NAS

Marija Majda Dekleva

Turizmu na podeželju in še posebej eni od njegovih oblik, kmečkemu turizmu, povsod po Evropi posvečajo veliko pozornosti, zlasti v alpskih deželah se je le-ta v zadnjih desetletjih močno razmahnil. Kaj še manjka pri nas? Kakšne so naše primerjalne možnosti? Kam naj usmerimo svoje napore? Ali morda na razvoj turizma v ruralnih območjih ne gledamo preveč sektorsko?

Na ta vprašanja smo poskusili odgovoriti na okrogli mizi, ki smo jo ob obisku enega vodilnih evropskih strokovnjakov za področje proučevanja in načrtovanja razvoja na podeželju prof. A. S. Travisa z Univerze v Birminghamu dne 24.3.1992 pripravili na Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije. Izvedena je bila v ožjem krogu strokovnjakov iz različnih institucij. Prišlo je do izraza prepričanje, da turizma ne moremo obravnavati le kot posamično gospodarsko panogo, temveč kot eno od sestavin kulturnega in gospodarskega razvoja podeželja.

Pri nadaljnjem razvoju turizma na podeželju najbrž ne gre le za to, da bi se bistveno povečale zmogljivosti turistične ponudbe, ampak tudi za organizacijsko in svetovalno mrežo, ki bi s svojo dejavnostjo preseгла ožje pojmovanje kmečkega oziroma podeželskega turizma. V praksi moramo stremeti za tem, da posameznim podeželskim območjem omogočimo izkoriščati potenciale na čim ustrežnejši način, s tem da ohranjajo svoje značilnosti in kvalitete. Pri tem je nujna odprtost nazven, izmenjava in dopolnjevanje z drugimi območji. Tu je turistična dejavnost lahko zelo pomembna. Takšen pristop je pogoj za dolgoročno uspešen razvoj posameznih gospodarskih panog, tudi turistične.

Vprašanje je, ali je res nujno, da pri vseh vidikih našega razvoja poskušamo ponavljati korake, ki so jih v prejšnjih desetletjih napravile druge bolj razvite zahodnoevropske dežele, ali pa bi bilo morda bolje v naš prid obrniti nekatere od stvari, v katerih v razvoju zaostajamo. Tujih modelov razvoja turizma na podeželju ne gre v celoti povzemati, saj so razmere pri nas drugačne in posebne. Namesto da bi poskušali dohajati Zahod le v modernizaciji velikopoteznega kmetijstva, bi bilo morda v naših razmerah marsikje boljše razvijati ekološko neoporečno kmetijstvo in v tem smislu tudi nove oblike turizma na podeželju. Posebej v hribovitih krajih, ki ne omogočajo mehaniziranega kmetovanja, kjer so kmetije manjše, je pomembno dopolnjevanje različnih dejavnosti na kmetiji.

Profesor Travis, ki proučuje problematiko razvoja turizma na podeželju v srednjeevropskih državah, tudi v bivših socialističnih, meni, da naša primerjalna prednost (poleg naravnih in kulturnih privlačnosti) ni le v odlični geografski legi Slovenije, ampak tudi v dobrem izhodiščnem položaju glede na doseženo stopnjo razvoja in v izredni "prefinjenosti" pokrajine. Po njegovih opazanjih pa se vse preveč posvečamo oblikovanju "turističnih proizvodov", za katere potem iščemo trg, in meni, da je bolje prej proučiti povpraševanje in potem iskati kaj lahko ponudimo. Problem je, da nimamo izdelane strategije razvoja turizma v Sloveniji, ki je pa seveda odvisna od koncepta razvoja celotnega slovenskega gospodarstva, od perspektiv naše države sploh in razvojnih ciljev. Strategija promocije turizma, ki je že narejena, je le del celotne zasnove razvoja turizma. Pomembno je posvetiti več pozornosti seznanjanju s pokrajino in njenimi tradicijami, saj turist pri odločanju o tem, kam bo šel na dopust, najprej izbere pokrajino in šele potem išče hotel in druge storitve.

Do izraza so prišla naslednja ključna vprašanja:

● Kakšno naj bo pravo razmerje med modernim mehaniziranim kmetijstvom in drugimi proizvodnimi usmeritvami oziroma dejavnostmi na podeželju?

● Kako bo Slovenija za turizem izkoristila evropske prometne tokove, ki jo prečkajo ali zaobidejo? Slovenija bi morala izkoristiti svojo tranzitno lego še posebej zato, ker v Evropi narašča po obsegu krajše, nekajdnevno bivanje v turističnem kraju.

● Kje so meje, koliko turizma lahko posamezni slovenski turistični kraji sprejmejo, da se ohranja naravno in sociokulturno ravnovesje? Zavedati se moramo, da bo turistično povpraševanje v srednji Evropi, posebej še v Alpah, močno naraščalo. Zlasti na Daljnem vzhodu se interes za te kraje naglo veča.

● Vprašanje kulturnega poslanstva oziroma občutka "poklicanosti" prebivalcev posameznih pokrajin za razvoj kraja, v katerem živijo. V turizmu naj ne bi nudili le uslug, ampak tudi svojo tradicijo, identiteto in razgledanost. Seveda se moramo tega najprej zavedati.

● Kako doseči enega ključnih ciljev razvoja turizma, da bo postal sestavni del identitete neke pokrajine in jo bo še oplemenitil, ne pa, da zaradi turizma ta pokrajina svojo identiteto zgubi?

PREDMETNA SKUPINA ZA GEOGRAFIJO Karmen Cunder

Informacije o delu predmetne skupine. Čeprav večina učiteljev že pozna delo Zavoda republike Slovenije za šolstvo in šport in v njegovem okviru delujočo predmetno skupino za geografijo, jo bom poskusila ponovno predstaviti. Predstavitev je namenjena tistim, ki našega dela še ne poznajo, in tistim, ki bi radi sodelovali z nami. Predmetna skupina (v

nadaljnem besedilu PS) ima sedež na Parmovi 33 v Ljubljani, v sektorju predmetnih skupin. PS ima ožjo in širšo sestavo. V ožji sestavi smo pedagoški svetovalci, zaposleni na Zavodu in sicer: prof. Nevenka CIGLER (vodja PS), prof. Majda URANK (vodja OE Celje), prof. Vera MALAJNER (OE Maribor) in prof. Karmen CUNDER (sedež). V širši sestavi PS pa so tudi zunanji sodelavci in sicer: dr. Jurij KUNAVER, dr. Franc LOVRENČAK in dr. Marjan KLEMENČIČ (FF), dr. Metod VOJVODA, mag. Marija KOŠAK in mag. Maja UMEK (PeF), mag. Karel NATEK (Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU), mag. Karmen KOLENC KOLNIK (PeF Maribor), mag. Slavko BRINOVEC (Gimnazija Kranj), prof. Borut DROBNJAK (Gimnazija Poljane), prof. Marjan LUŽEVIČ (Gimnazija Škofja Loka), prof. Mira VERBIČ (Gimnazija Poljane), prof. Jelka SIMČIČ (OŠ Valentin Vodnik, Ljubljana) in prof. Janez GODNOV (OŠ heroja Grajzerja, Tržič).

Takšna je torej sestava PS. Ker nimamo pedagoških svetovalcev v vseh organizacijskih enotah, smo si delo nekako razdelili in sicer pokrivamo: N. Cigler OE Kranj in Nova Gorica, M. Urank OE Celje, Novo Mesto in Slovenj Gradec, V. Malajner OE Maribor in Murska Sobota in K. Cunder OE Koper in Ljubljana.

Zakaj ima PS toliko zunanjih članov? Kakor je iz seznama sodelavcev razvidno, so člani na eni strani iz kadrovskih šol, na drugi strani pa so to učitelji praktiki. PS se v širšem sestavu sestane enkrat na mesec. Na takih sestankih si razdelimo nove naloge in pregledamo, kako daleč smo pri reševanju starih nalog. PS si je v letošnjem letu zadala nekaj pomembnih nalog! Najpomembnejši nalogi sta prenova učnega načrta zemljepisa v OŠ z izdelavo katalogov znanj in koncept razporeditve učnih vsebin geografije v SS. Ob tem imamo še naloge kot so: izdelava nalog za eksterno preverjanje znanja v OŠ, katalog znanj za maturo, izobraževanje učiteljev preko pedagoških delavnic, aktivni učiteljev v OŠ in SS itd.

Pedagoške delavnice so ena izmed oblik izobraževanja učiteljev. Bistvo pedagoške delavnice je v tem, da učitelji praktično preizkusijo nove metode in oblike dela, torej so aktivno udeleženi pri delu. Vemo, da si na tak način pridobljena znanja najlažje zapomnimo in prenesemo v prakso. V planu imamo več različnih delavnic. Med njimi so nekatere že utečene, npr. osvajanje pojmov pri pouku geografije, video, terensko delo..., druge delavnice pa šele uvajamo (npr. naravna dediščina v šoli, inovativne učne metode...). Naša želja je, da bi se večina učiteljev udeležila čim večjega števila delavnic.

Kot član PS sem vključena v projekt TEMPUS, to je mednarodni projekt prenove pouka naravoslovja na razredni stopnji. Namen tega projekta je pripraviti tečaj naravoslovja za učitelje razrednega pouka z ustrežno učno tehnologijo in literaturo. Ta projekt

se je začel v drugi polovici leta 1991, geografi pa smo se vključili v februarju 1992. Delo je organizirano v obliki tečajev. Vsak tečaj bo dajal udeležencem strokovno in didaktično izobrazbo. Sestavljen bo iz teoretičnega, terenskega in laboratorijskega dela. V okviru tega projekta smo imeli 13. in 14.3.1992 seminar Naravoslovje na Nizozemskem, kjer so nam trije nizozemski sodelavci prikazali, kako pri njih poteka razvoj začetnega naravoslovja. Priznati moram, da je bil seminar za vse udeležence zelo zanimiv. Spoznali smo, kako lahko z malo denarnih sredstev in nekoliko več lastnega truda pripravimo zanimivo učno uro. Upam, da bo večina učiteljev, ki so se seminarja udeležili, tudi praktično uporabila pridobljena znanja.

Mislim, da je za danes dovolj informacij. Poskusili bomo stalno sodelovati z Geografskim obzornikom, saj ga bere večina učiteljev geografije. Tako vam bomo v vsaki izdaji predstavili nekaj informacij o našem delu, o pedagoških delavnicah in o drugih aktivnostih, namenjenih učiteljem.

PISMO IZ VELIKE BRITANIJE Drago Perko

Z Zavoda za šolstvo in šport nam je Karmen Cunder poslala pismo, v katerem učitelji in svetovalci iz Anglije izražajo željo po sodelovanju z našimi učitelji. Pismo objavljamo v originalu. Vsi, ki vas zanima sodelovanje z učitelji z Otoka, lahko natančnejše informacije dobite na Zavodu.

THE GEOGRAPHICAL ASSOCIATION
INTERNATIONAL COMMITTEE

Dear Friend,

I am writing to you in the hope that you may be able to help us in our efforts to link teachers and schools in the United Kingdom, with schools in your country for benefit of both students and teachers.

The Geographical Association is a very strong body of geographers in all types of institution throughout the United Kingdom, representing teachers of geography in Primary Schools, Secondary Schools, Colleges and higher education such as Universities. The International Committee has recently been set up and one of its jobs is to develop links with schools outside the United Kingdom, and I write to you in the hope that you may be able to help us develop such links.

There are many geography teachers who are very enthusiastic to contact schools abroad, either to communicate with other geography teachers to find out how the subject is developing elsewhere, or to encourage their pupils to make links with each other. Some would like their geography students to write letters to pupils in another country; others would like whole classes to pass on information about their town and region.

If you would be interested in your school being part of this link scheme, and to be matched with a school in the United Kingdom, I would be very grateful if you could fill in the form I have supplied and return it to me at the address shown. If you think that another teacher who teaches somewhere else from you would be interested in this scheme, I have put in a spare form for you to pass into them.

If you do not think you can make use of this, then perhaps there is another teacher in your school to whom you could pass this letter and form on to. I would be very grateful.

I do hope that we can begin a partnership between schools in our

countries, and that our pupils can learn about each other and the places we live in, through direct contact to improve their understanding of the world.

Yours in friendship

Andrew Day

Andrew Day
International Committee
(The Geographical Association)
74 The Meadows
Cherry Burton
N. Humberside
HU17 7SD
UNITED KINGDOM

Sodobne spremembe kmetijske izrabe tal v obmejnih pokrajinah primorske Slovenije (mentor Marjan Klemenčič), POŽEŠ Mirjam: Razvoj podeželskih naselij v občini Koper (mentor Igor Vrišer), TOPOLE PLEMELJ Maja: Fizična geografija Mirnske doline (mentor Ivan Gams).

OBISK NA MONTANISTIČNI UNIVERZI V LEOBNU Marko Krevs

V drugi polovici marca 1992 sva s sodelavcem Igorjem Jurinčičem obiskala Montanistično Univerzo v Leobnu na Avstrijskem Štajerskem. Namen obiska je bil seznanjanje z uporabo geografskih informacijskih sistemov (GIS) pri praktičnem in raziskovalnem delu na tej inštituciji ter iskanje možnosti za sodelovanje z geografskimi ustanovami v Sloveniji.

Z delom ter tehnično (računalniško) in programsko opremo naju je seznanila Ladica Höbenreich, diplomirana inženirka geodezije, "naše gore list", ki skrbi za uporabo in razvoj GIS ter sodeluje pri posredovanju tovrstnega znanja študentom njihove univerze.

Razgovori so pokazali na vrsto možnosti sodelovanja, zlasti v skupnih projektih na področju varstva okolja. Pripravljene so sprejeti katerega izmed mladih raziskovalcev - geografov na krajše izpopolnjevanje v praktičnem delu z GIS na njihovi ustanovi. V primeru sodelovanja na morebitnem skupnem projektu pa nam celo ponujajo možnost uporabe njihove najsodobnejše strojne in programske opreme.

Nenazadnje so svojo dobro voljo pokazali tudi s sprejemom vabila, da vsaj del svojih bogatih izkušenj in dosežkov predstavijo slovenskim geografom na Zborovanju slovenskih geografov v Celju naslednje leto.

Ponujene možnosti so še posebej dobrodošle mlajšim geografom, ki pri svojem delu uporabljajo ali razvijajo GIS, saj je ne le na geografskih ustanovah, ampak tudi nasploh v Sloveniji tovrstnih izkušenj zelo malo. Ustrezna oprema in solanje sta namreč na splošno nedosegljivo draga, prav tolikšen problem pa predstavljajo organizacijske in kadrovske zahteve, ki jih resno delo z GIS zastavlja geografskim ustanovam. Morda se še nikoli tako, kot z uvajanjem GIS v naše delo, izraža potreba po operativnem povezovanju geografskih inštitucij med seboj. Še posebej izrazito bi se to lahko pokazalo ob poskusu predloga skupnega projekta z omenjenim inštitutom iz Leobna. Potegovanje za finančno podporo iz posebnega "ekološkega fonda" na Dunaju postavlja namreč visoke strokovne, kadrovske in tehnične zahteve, ki jim po moji oceni ni zmožna zadostiti nobena izmed naših geografskih ustanov sama.

Tovrstno sodelovanje z ustanovami doma in v tujini lahko nedvomno zelo veliko pripomore k razvoju geografije, še posebej s pospeševanjem uvajanja in razvoja sodobnih raziskovalnih, planerskih in pedagoških oro-

DIPLOMANTI IN MAGISTRANTI ODDELKA ZA GEOGRAFIJO FILOZOFSKE FAKULTE- TE V LJUBLJANI V LETIH 1989, 1990 IN 1991

Valentina Brečko

Diplomanti geografije kot A študijski predmet: leto **1989**: BATAGELJ Marjan, DROBNJAK Vladimir, JURINČIČ Igor, KNEZ VIDMAR Marjeta, KRIŽAJ Helena, POLC Nuša, SLAVEC Andreja, STRAHOVNIK Vojko, TERGLAV Barbara, TRSKAN Sonja; leto **1990**: BOHINC Ivanka, DOKL Jasna, GREGORIČ Anica, KREVS Marko, MARČIČ Nataša, MAVRIČ BRGLEZ Andreja, MEDVED Ljudmila, RADOVANOVIČ Mirjana, REMIH Ingrid, ŠERUGA Igor, VODOPIVEC Petra; leto **1991**: BERTONCELJ Anica, BREČKO Valentina, CIGALE Slavan, DERVARIČ Marinka, HRVATIN Mauro, KUMER Brigita, LENIČ Jože, MARTINC Marija, POBEGAJLO Fedja, RESNIK Tatjana, SOVINČ Klara, ŠIPEC Slavko, TOMAŽIČ Mojca, VIRANT Alenka.

Magistranti: leto **1989**: BAT Marjan: Fizična geografija gorskega sveta (mentor Ivan Gams), CENCEN Marjan: Geografski problemi Nepala (mentor Marjan Klemenčič), OGORELEC Breda: Analiza agrarne pokrajine za potrebe prostorskega planiranja - prispevek geografije k načrtovanju (mentor Igor Vrišer), PERKO Drago: Vzhodna Krška kotlina s posebnim ozirom na poselitev (mentorja Ivan Gams in Vladimir Klemenčič), SLABE Tadej: Skalne oblike v kraških jamah in njihov pomen pri proučevanju Dimnic, Križne in Volčje jame ter Ledenice na Dolu (mentor Ivan Gams); leto **1990**: BRICELJ Mitja: Problematika izrabe in degradacije na primeru izbrane slovenske reke (mentor Darko Radinja), GABROVEC Matej: Vloga reliefa za geografsko podobo Polhograjskega hribovja (mentor Ivan Gams), UMEK Maja: Metodične smernice za geografski pouk v tretjem letniku usmerjenega izobraževanja: geografija domače pokrajine (mentor Jurij Kunaver); leto **1991**: HORVAT Uroš: Vrednotenje primernosti pokrajine za turizem in rekreacijo (mentor Matjaž Jeršič), MIHEVC Andrej: Morfološke značilnosti ponornega kontaktnega krasa - izbrani primeri slovenskega krasa (mentor Ivan Gams), OGRIN Darko: Klimatska pogojenost drevesnega prirastka v Sloveniji (mentor Ivan Gams), PAVLIN Branko:

dij, ki temeljijo na GIS. Še prav posebno koristne posledice pa lahko prinesejo "stranski" učinki tega povezovanja: intenzivnejše medsebojno sodelovanje med našimi geografskimi ustanovami.

**PROGRAM EKSKURZIJ LJUBLJANSKEGA
GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA V DRUGI
POLOVOCI LETA 1992**
Jernej Zupančič

Na vse ekskurzije se morate prijaviti vsaj deset dni pred odhodom. Prijavite se lahko osebno v Zemljepisnem muzeju Slovenije na Trgu francoske revolucije 7 med 9.00 in 19.00 ob sobotah med 8.00 in 13.00 (tel. (061) 213-537), ali pa na isti naslov pošljete prijavnico (objavljena je bila v prvi številki za leto 1991), ki ji priložite ček ali kopijo položnice. Prijava brez hkratnega vplačila ni veljavna. Vse informacije lahko dobite v Zemljepisnem muzeju. Vsi udeleženci ekskurzije dobijo kratek vodnik poti. V primeru podražitev prevozov ali povišanja drugih realnih stroškov bomo primorani podražiti tudi ekskurzije. Če se odjavite več kot deset dni pred ekskurzijo, vam vrnemo 90 % vplačanega denarja, kasneje pa le 50 %. Če se ne odjavite vsaj dan pred ekskurzijo, vplačila ne vračamo. Udeleženci potujejo na lastno odgovornost. Objavljamo številko žiro računa: 50100-620-133 05 1010115-1620908.

● DVODNEVNA EKSKURZIJA V SLOVENSKE GORICE, PREKMURJE IN PORABJE (12. in 13. 9. 1992). **Namen:** Regionalna geografija Severovzhodne Slovenije in Porabja s posebnim ozirom na vprašanjih vinogradništva, slabo razvitih obmejnih območij; madžarska manjšina v Prekmurju in slovenska manjšina v Porabju. **Program:** Odhod s Kongresnega trga ob 6.30 in vožnja do Maribora. Nato prečenje Slovenskih goric po nekoliko manj znanem osrednjem delu, ogled vinskih kleti, slatine ipd. Prenočevanje v Murski Soboti. Naslednji dan vožnja po Prekmurju in preko Lendave na Madžarsko. Ob meji v Porabje ter nato preko Avstrije nazaj v Slovenijo in preko Maribora domov. **Strokovno vodstvo:** prof. Ludvik Olas, Igor Žiberna. **Cena:** 35 DEM člani, 39 DEM nečlani (prevoz, prenočišče; vstopnine niso vštete) na dan vplačila po tečaju BS (v tolarški protivrednosti). **Pogoji:** primerna obleka in obutev, potni list.

● ENODNEVNA EKSKURZIJA V ZGORNJE SOTELSKO IN NA KOZJANSKO (10. 10. 1992). **Namen:** Ogled nekaterih pokrajinskih značilnosti in ovrednotenje razvojnih možnosti pokrajine. **Program:** Odhod s Kongresnega trga ob 6.30 ter vožnja do Šmarja pri Jelšah. Peš si bomo ogledali pokrajino med Olimjem in Virštanjem ter na poti obiskali še Atomske Toplice, Podsredo, Kozje, Sotelsko in Slivniško jezero. Povratek iz Šentjurja pri Celju v Ljubljano. **Strokovno vodstvo:** Igor Bahar. **Cena:** 10 DEM člani in 12 DEM nečlani v tolarški protivrednosti na dan vplačila (po tečaju BS).

Vstopnine niso vštete. **Pogoji:** za teren primer-na obleka in obutev.

● ENODNEVNA EKSKURZIJA NA BREŽIŠKO POLJE (7. 11. 1992). **Namen:** Vprašanja razvoja kmetijstva, izvajanje melioracij ter njihova uspešnost. Novi pogoji obmejne lege: prednosti in slabosti. **Program:** Odhod s Kongresnega trga ob 6.30 in vožnja do Brežic. Peš si bomo ogledali meliorirana območja ob potoku Gabrnici. Vožnja po obmejnem območju s Hrvaško. Preko Bizeljskega nazaj v Ljubljano. **Cena:** 10 DEM člani in 12 DEM nečlani v tolarški protivrednosti na dan vplačila po tečaju NBS. **Strokovno vodstvo:** Marjeta Natek s sodelavci. **Pogoji:** primerna obleka in obutev za hojo po terenu.

**JESENSKA PREDAVANJA LJUBLJANSKEGA
GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA**
Brane Pavlin

Predavanja bodo, kot običajno, vsak tretji torek v mesecu ob 19. uri v predavalnici 233 na Filozofski fakulteti - Oddelek za geografijo. Vstop na predavanja je prost. Obvestila o predavanjih bodo objavljena tudi v dnevnem časopisu (sobotne številke) ter na teletekstu TV Slovenije na strani 360:

- 20. oktober 1992: Kras v Italiji (dr. Ivan Gams),
- 17. november 1992: Naravne znamenitosti Zgornjega Posočja (Danijel Rojšek),
- 15. december 1992: S prvomajske ekskurzije Ljubljanskega geografskega društva na Sardinijo (več predavateljcev).

MITJA BRICELJ: REKA IN ČLOVEK - SAVA
Drago Perko

Ker so samostojne knjige slovenskih geografov zelo redke, smo lahko še posebej veseli, da je mag. Mitja Bricelj priredil svoje magistrsko delo za tisk in knjižici, ki jo je izdala Državna založba Slovenije in uredil dr. Edvard Kobal, dal naslov Reka in človek - Sava. Vsebinska je razdeljena na deset poglavij; v prvih predstavlja nekatere geografske značilnosti Save in njeno rabo, v srednjih analizira vpliv gospodarskih in drugih dejavnosti na kakovost savske vode in podtalnice, v zadnjih pa opozarja na geografski pomen Save, na njen potencial v okviru Slovenije in še posebej na nasprotja, do katerih prihaja zaradi degradacije okolja in potrebe po njegovi rabi.

Knjižica ima 68 strani dvobarvnega tiska, na koncu pa je v prilogi na 8 straneh dodanih 23 barvnih fotografij, ki jih je posnel avtor, in 2 črnbeli sliki. Med besedilom je 11 kart in drugih grafičnih ponazoritev, razen tega pa še 13 preglednic. Prostor je nekoliko nesmotrno izkoriščen, saj so 3 strani v celoti prazne, na dobrih desetih straneh pa besedilo ne zavzema niti polovice strani. Zato bi bilo smiselno, da avtor v morebitnem ponatisu, kjer je to mogoče, doda še nekaj zanimi-

vosti, ki jih sicer prinaša njegova magistrska naloga.

Besedilo je sicer strokovno, vendar pa dovolj poljudno, tako da bo knjiga lahko zanimivo in poučno branje za širok krog ljudi. Da knjižica obravnava zanimivo temo, je pokazala tudi javna predstavitev v Zemljepisnem muzeju Slovenije 17.4.1992, ko se je v nabito polni dvoranci razvil zanimiv pogovor o problemih, s katerimi se ukvarja predstavljena knjižica. Upamo, da bo avtorja in tudi druge geografe to vzpodbudilo, da bomo dobili še kakšno kakovostno, zanimivo in času in njegovim problemom primerno samostojno publikacijo.

GEOGRAFIJA V ŠOLI 2

Darko Ogrin

Ob 6. Ilesičevih dnevih je izšla druga številka revije "Geografija v šoli". V njej so večinoma objavljeni referati, ki so bili predstavljeni učiteljem geografije in ostalim prisotnim na omenjenem seminarju. Vsebinsko je revija razdeljena na pet zaokroženih enot. V prvi enoti z naslovom "Geopolitični vidiki osamosvojitve Slovenije" so objavljeni naslednji prispevki: Geografske stalnice Slovenije in njeno mesto med makroregijami Evrope (I. Gams), Geopolitični položaj Slovenije in njena odprtost v Evropo (V. Klemenčič), Sedanji evropski procesi in varstvo manjšin (M. Bufon) in referat z naslovom Lokalna samouprava v republiki Sloveniji (I. Vrišer).

Drugi sklop prinaša novosti iz klimatologije in klimatogeografije, ki so pomembne za pouk geografije. Prispevek A. Hočvarja govori o antropogenih vplivih na klimatske razmere na Zemlji. L. Kajfež - Bogataj ima objavljena dva prispevka: v prvem razčlenjuje vpliv pričakovanih klimatskih sprememb na živi svet, v drugem pa predstavlja opazovane klimatske spremembe v Sloveniji. J. Kunaver govori o položaju in nalogah klimatogeografskih vsebin pri pouku geografije, D. Ogrin daje napotke za postavitev klimatološke postaje v šolah, I. Žiberna pa opisuje nekatere numerične metode v klimatogeografiji.

Tretja enota je posvečena raziskovalnim dosežkom iz didaktike geografije. M. Klemenčič piše o sistemski teoriji in geografiji v srednjih šolah, K. Kolenc - Kolnik o učenju geografskih pojmov, T. Resnik pa predstavlja raziskavo o znanju geografije in učinkovitosti pouka, ki je bila narejena v srednjih šolah.

Predzadnji sklop se ukvarja z vprašanji ekološke vzgoje pri pouku geografije. V njem G. Beltram razmišlja o ekologiji, varstvu okolja in pouku geografije. T. Ferjan obravnava didaktično-metodične pristope pri obravnavi ekološke problematike s pomočjo knjige Gaia - modri planet. M. Umek pa predstavlja primer načrtovanja ekološke vzgoje pri pouku geografije v Angliji.

Zadnji del je namenjen pedagoškim izkušnjam in inovacijam. Prinaša šest prispev-

kov: Projektno delo na primeru proučevanja domače pokrajine (S. Brinovec), Vloga vprašanj pri učnih urah (T. Ferjan), Nekateri aspekti prehrane (F. Grlica), Slovenski cestni križ - učna ura z igranjem vlog in Pomen korelacije geografije z ostalimi šolskimi predmeti za učenje geografskih pojmov (K. Kolenc - Kolnik) in Uporaba videa in računalniškega programa PC Globe pri urah geografije (I. Lipovšek).

Glavni urednik revije je dr. J. Kunaver, izdal in založil jo je Oddelek za geografijo FF, kjer je možno to številko, kakor tudi prvo, naročiti in kupiti.

GÜNTER RENNER: 1000 MOŽNOSTI - 1000 TVEGANJ, SKUPNI TRG 1992

Uroš Horvat

Zaradi napovedanih procesov integracije v Zahodni Evropi (prvega januarja bo uveljavljen skupni evropski gospodarski prostor s prostim pretokom oseb, blaga, storitev in kapitala) so vsaj v nekaterih državah dvanajsterice zelo aktualne publikacije, ki osvetljujejo to tematiko. Pri tem prevladujejo publikacije, ki propagirajo procese združevanja (cela vrsta jih je na voljo v Evropski hiši Maribor v Univerzitetni knjižnici Maribor).

V ZRN je leta 1990 za potrebe izobraževanja prihodnjih "združenih Evropejcev" izšla pri založbi Konkordia Verlag GmbH omenjena publikacija "1000 Chancen - 1000 Risiken, Binnenmarkt 1991", ki je zastavljena kot učbenik in delovni zvezek hkrati. V treh poglavjih je predstavljen zgodovinski pregled nastajanja združene Evrope do leta 1992, prednosti skupnega trga (skupni gospodarski prostor, poenotena zakonodaja in podobno) in posamezni problemi, ki pri tem nastajajo (razlike v gospodarski razvitosti posameznih držav, konkurenca in koncentracija dejavnosti, ekološki problemi, problemi brezposelnosti in podobno). Zaradi zadnjega poglavja, kjer so številni didaktični in metodični nasveti za vključevanje teh vsebin pri pouku, je publikacija primeren pripomoček pri oblikovanju učnih ur (zlasti pouka geografije) v osnovnih in srednjih šolah.

OBVESTILO ZA FOTOGRAFE

Jurij Senegačnik

Ljubljansko geografsko društvo zbira kvalitetne diapozitive za dopolnitev šolskega kompleta regionalnega prikaza slovenskih pokrajin. Dopolnjeni komplet bomo predstavili predvidoma na Ilesičevih dnevih 1993. Zbiramo tudi diapozitive regionalne geografije Evrope in sveta ter diapozitive iz obče geografije (geografski pojmi, elementi, pojavi, procesi) za pouk v osnovni in srednji šoli. Pošljite jih na naš naslov, Aškerčeva 12, Ljubljana. Po strokovnem pregledu bomo diapozitive vrnili avtorjem.

ZEMLJEPISNI MUZEJ SLOVENIJE

pri Inštitutu za geografijo Univerze,
Trg francoske revolucije 7,

VABI

v prenovljene in razširjene prostore.

Dejavnosti:

- razstave,
- predavanja,
- prodaja geografske in sorodne literature,
- prodaja videokaset z geografsko vsebino,
  - tiskovne konference,
- javne predstavitve geografskih in sorodnih publikacij,
  - javne predstavitve novih zemljevidov,
- organiziranje naravoslovnih dnevorov za osnovne in srednje šole,
- sprejemanje prijav za ekskurzije Ljubljanskega geografskega društva po Sloveniji in tujini.

ČE NE VESTE KAM - NAŠ PRVI NASVET:

V ZELENO NARAVO,
V MODRORUMENO EVROPO,
V ŠIRNI BELI SVET!

ČE ŠE VEDNO NE VESTE KAM -
NAŠ DRUGI NASVET:
K NAM

KOD & KAM

V PRODAJALNO

Trg Francoske revolucije 7, nasproti Križank (v Zemljepisnem muzeju).

kjer boste našli:

avtokarte, izletniške karte, planinske karte, karte mest in krajev, tematske karte, program šolskih kart, stenske karte, turistične vodiče, globuse, kompase, letalske posnetke slovenskih krajev in ostale kartografske pripomočke.

Delovni čas:

od ponedeljka do petka   9.00 - 19.00
ob sobotah   8.00 - 13.00

Informacije na telefon (061) 213-537